

MODRA
PTICA
LETOIV.

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejema list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 2. ŠTEVILKE

JANUAR

Filip Kalan: Pustolovci

Vladimir Bartol: Edgar Allan Poe

Vladimir Bartol: Brezno

Robert Jeans: Stezica slave

Rudyard Kipling: Legenda o resnici

Poročila

Razno

PUSTOLOVCI

FILIP KALAN

4

(Nadaljevanje)

Ura je deset; jesenska noč je; mlačna, otožna in omamna toplota leži v zraku kakor pred nevihto; doli za vrtom, kjer gre cesta pod kostanji, hodijo parčki proti parku; svetlo je, sence se premikajo pod kostanji, listje šušti, vse je samo pozna, zrela jesen, topo sanjava. Olga Koršakova pa sedi v svoji sobi, Cezar se je potuhnil v kot in žmiri z očmi; njegova svetla, mehka dlaka se svetlika v somraku; pred nekaj urami je hodil v sosednji sobi neki mladi človek z rokami v hlačnih žepih in s privzdignjenimi rameni od klavirja k balkonu in od balkona h klavirju, zibal se je v razkošju svojega glasu in razlagal nesmiselne in histerične reči, vse to je bilo pred nekaj urami, ki so minile in bile prav tako nesmiselne kakor ta trenotek, ko se v stenski uri utrne kladvice in bije počasi, leno in mučno desetkrat.

Potlej baronica vstane, gre preko sobe in se preseli na divan. In to prekladanje svoje telesne teže s stola na divan in z divana na stol in s stola v posteljo je prav tako nesmiselno kakor oni leni, enakomerni in dremotni glavobol, ki se človeka prime ob nejasnih mislih in katerega se navadiš. Sêdi na stol in sêdi na divan, razlagaj histerične reči ali jih ne razlagaj, hôdi od klavirja do balkona, ali pa ne hôdi, vse to je navsezadnje docela nepomembno. Potlej pa stojimo hladni in ravni pred klavirjem, poslušamo fraze o otrocih izgubljenega časa in se smehljamo; ljudje odhajajo in nam poljubljuje roke in mi se smehljamo; če koga ljubimo, se smehljamo; če nas kdo žali, preslišimo žalitev in se smehljamo; trideset let se že smehljamo in potlej pride pet in trideseto in se smehljamo; nekoč pa se nam zapro oči in mi se smehljamo. Bodimo lepi, smehljajmo se, zunaj je jesen in pod kostanji hodijo parčki gori proti parku; nad vsem tem obmejnim, izgubljenim, dolgočasnim in nemškutarskim gnezdom je razlita omamna, jesenska, malomeščanska noč, po mestu plešejo in pod kostanji hodijo parčki gori proti parku in mi se smehljamo. In če bi stopil nenadoma kdo v somračno sobo, pokleknil pred nas kakor v gledališki igri in zašepetal »Gospa, ljubim Vas,« bi nas to ne vznemirjalo več, ali mi bi kljub temu stisnili oči, spustili trepalnice, da bi padla njihova senca v tenkih, trepetavih in lepih črtah na lica in smehljali bi se.

In vendar je vse to prav tako nesmiselno kakor hrt, kakor baronski naslov, ki je ukraden, kakor dunajski sončnik in gospod Sebastijan gori v nadstropju, kakor glavobol in histerično rezoniranje in oni nesmiselni, obmejni žargon, v katerem rezoniraš.

Potlej se gospa nenadoma zgane in pokliče Angelco. Gospa ima truden, sladak glas, Cezar se premakne v kotu in spet zadremlje, glas pa odmeva v sobi in vendar je tudi to popolnoma zaman. Angelca spi nekje na drugem koncu stanovanja, tri sobe so vmes, zraven kuhinje ima svojo kam-

rico. Zato je treba spet pet korakov: treba je vstati, stopati po preprogi in gibati se, na nočni omarici je zvonec. Olga pozvoni, prižge luč, si drgne čelo in čaka na sobarico. In na hodniku se sliši tapkanje ženskih copat. Angelca potrka, odpre in obstoji pri vratih v spalnem plašču, prezebla je kljub mlačni noči, stiska jo v ramah in v baronico gleda nemo, vprašujoče, neprespano kakor bolniška sestra.

In gospa Olga Koršakova, vulgo baronica, zakonita žena ritmojstra Koršaka, se nasmehne in vpraša sobarico, ali je spala.

Spala sem, gospa, pravi Angelca, kratko, nevoljno in z vidnim napotrom, da ne bi očitala. Ne ljubi se ji, Angelci, spala je, ni ji za ponočne pogovore, ko človeka zebe kljub topli sobi in te v ramah stiska od neugodja.

Gospa se spet nasmehne (Bodimo lepi in smehljajmo se, čeprav je vse skupaj nesmiselno!) in reče: Skopala bi se rada, Angelca. Trudna sem, pravi. Glava me boli, skopala bi se rada, moleduje kakor otrok. Ali je še kaj tople vode v kotlu?

Ni je več, odvrne sobarica. Zjutraj ste se kopali, gospa, in potem nisem več zakurila.

Zakurite, pravi gospa, zakurite. In Angelca spet odide, njene copatke tapkajo po hodniku, tri sobe so vmes, kopalnica je blizu kuhinje kakor njena kamrica.

In ob pol enajstih, sredi noči, stopi baronica iz kopalnice in gre v svojo sobo, skopala se je. Kljub vsemu se je skopala. Angelca pa je šla spat, zeblo jo je; neprijetno je, če si človek sredi noči zaželi kopanja. Gospa pa se obleče, ugasne luč in se vrne po hodniku. Cezar jo spremlja do vrat in ona ga poboža pod vratom, zaklepa za njim, zapne svoj plašč in gre po stopnicah navzgor. In gospa potrka, znotraj se nekdo zgane in vprašuje s hripavim glasom »kdo je«. Gumb v stikalu za luč štrkne tik za vrati in ko se odpirajo, se zasvetijo srepe, od spanja razburjene oči, prezebel, neprespan obraz človeka, ki ga stiska v ramah kakor Angelco.

Vi tukaj, pravi gospod in odpira. In baronica vstopi, gospodu udari prijeten, sladkoben duh po pudru, šminki in okopani ženski koži v obraz, baronica gre čez sobo, se ustavi pred mizo, se nasmehne in sede.

Dolgčas je, pravi, ali ste res že spali, Sebastijan? Es ist grässlich...

Sebastijan pa se prične pred njo sprehajati gori in doli, si premakne stol s poti, si prižge cigareto, puha dim iz sebe in se stiska v svojo temno, progasto pižamo.

Ja, es ist grässlich, govori in gleda mimo ženske za mizo kakor bi je ne videl. Kaj za vruga strašite ljudi ob tej uri? Uuaaah, pred pol ure sem legel v posteljo...

Sagen Sie mal, Sebastijan, pravi gospa za mizo in se skuša zmerom naprej smehljati, ali ste hudo zaspani? Tak, dajte mir s tistim svojim dimom, ich halte es nimmer aus; vrzite to prokletu cigareto stran in se oblecite. Jaz bom šla k oknu in gledala na vrt.

Gospod z brki je postal pred mizo in otresel pepel s cigarete.

Tak v mesto mislite, Olga, sind denn nun wieder alle Teufel los? Malo pozno je že, se mi zdi; tako sredi noči vas prime, v mestu pa bodo čez dobro uro že zapirali. Ali boste šli morebiti poslušati duhovito muziko v kavarno? Das ist einfach unmöglich, diese oči čornaja, Carmen und la donn'è mobile und so weiter... Na ja, včasih se človek počuti »takooo« osamljenega...

Prosim vas, Sebastijan, ali mislite spet začeti s temi duhovitostmi? Ich habe es auch satt, vollständig satt, da boste vedeli, gospod moj; sleherni večer mi je dovoljeno poslušati diese Fechterkünste in navsezadnje boste vse to uganjali tudi odslej vsak večer und zu guter Letzt werden Sie doch hier bleiben ...

So, werde ich das? Ali sem jaz prišel k vam sredi noči, ob enajstih, ich bitt' Sie, mitten in der Nacht?

Po taksi sem telefonirala, je odvrnila ženska za mizo in vstala. Preslišala je Sebastijanove besede, vsaj zdelo se je, da jih je preslišala; položila je svojo ročno torbico predenj na mizo, se obrnila in stopila k oknu. Gospod je umolknil in se zdrznil ob njenem obrazu, iz katerega je bil izginil vsak smehlaj. Gospod je samo skomignil z rameni in se udal. Vse njegovo razburjenje se je nenadoma razkadilo v oni strašni, tihi in mučni kompromis, ki je bil osnova vsega njunega položaja že spočetka; v kompromis dveh brodolomcev, ki plavata na eni in isti deski in se ne upata stepsti za to desko iz instinktivnega strahu, da bi oba ne utonila ali da ne bi drugi splaval na rešilni breg. Tako je gospod stopil k umivalniku, nalil vode in molčal. Ženska pri oknu pa je slišala za seboj samo prhanje z vodo, premetavanje oblek, zapiranje omare, suvanje čevljev po tleh. Pred oknom pa je ležal vrt in za vrto je šla cesta proti parku, listje je šumelo po poti, parčki so hodili mimo, neka zrela, otožna toplota je ležala v zraku; in v sobi se je nekdo umival ter oblačil kakor v stundenhotelu in da bi človeku ne bilo pet in trideset let, bi se v obupu prijel za glavo in se razjokal.

5

Tako je bila že noč, ko se je cesarsko kraljevi upokojenec Edgar Koršak bližal postaji. Hiše so se prikazovale, tisti strašni ponočni stvori, ki niso podobni ne kmečkim hišam in ne tovarnam, brljave luči med požarnimi stenami, visok dimnik, bedasta reklama za bele zobe in za terpentino milo. Vozovi so votlo ropotali in se stresavali čez mestni most, spodaj v gladki vodi so se lesketali samotni odsviti luči in Koršak ni čutil nobenega vznemirjenja, ki človeka zmerom objame, kadar se vrača domov. Kdo bi ga tudi pričakoval? Vse te reči so že zdavnaj minile. Res, včasih te je še kdo pričakoval, tovariši so prišli in rožljali z ostrogami, smejali so se in kadili, pripovedovali so zadnje dovtipe iz dunajskih listov in iz kasarne, zabavljal si čez Žide in čez svojo najnovejšo priležnico in potlej si šel s temi uniformiranimi in rožljajočimi mladimi ljudmi pit in kvartat in nisi imel časa, da bi o čem premišljeval. Morda tudi ni bilo vselej tako, ali to je ritmojstru ostalo v spominu kot nekaj lepega, ker je spominjalo na mladost. Zdaj te mladosti ni bilo več in človek je imel ne navadno ostre oči. Povsod nekaj manjka, nekam prazno je okoli tebe in vendar ne veš, kako bi to vrzel izpolnil. Trije, štirje potniki, ki izstopajo, zaspane luči ob peronu, prepih na hodniku, dremavi in zehavi cariniki pri izhodu za tujce, jetične pelagonije v cvetličnih lončkih pod lučmi, hripavo ponujanje nosačev in drugega nič. Kaj pa hočemo, ljudje se starajo.

Ljudje tudi ne potujejo več; ljudje so trudni; ljudje nimajo ne denarja ne veselja, da bi sedli na vlak in jo popihali kamorkoli, to je opazil Koršak, ko je pomignil nosaču in mu pokazal svoj kovčeg. Potlej

je poklical taksi in se utrujeno postiljal v blazine. Kaj bi tudi drugega storil? Človek sicer nima tisočakov v hranilnici in odvetniki se venomer priporočajo z odličnim spoštovanjem, človek lahko baje hodi peš in konja lahko zarubijo, ali čemu se človek ne bi smel voziti s taksijem? Koršak je bil prepričan, da bi tudi njegova žena napravila isto in če bi morala drugi dan nesti vse svoje obleke v zastavljalnico. Kaj bi tudi... Kmalu bo še te krasote konec, jesen je, listje pada z dreves, ker je že onemoglo, človek bo lahko začel misliti na svoj petdeseti rojstni dan. Brki so itak že osiveli, ljudje po mestu govore, da si je šel ritmojster Koršak svoj revmatizem zdraviti na morje, ženska gospoda v kavarni Central se čudijo, kje so otroci in zakaj jih ni; in nazadnje si lahko vesel, če ti kakšna frajla pošlje poljub — tu sem, prosim, glej križec, čeprav je vsa ta ginljiva ljubezen le na papirju.

Dober večer, gospod ritmojster, ga je nekdo strumno pozdravil. Koršak se je zdrznil in pogledal. Ah, nič. Bil je samo vratar, ki je pri izhodu jemal vozne listke. To je bilo vse, česar se je mogel ritmojster spomniti, ko je sedel v avtomobilu in dremal. Doma pa je nemo izstopil, plačeval vozniku, zgrabil svoj kovčeg in počakal, da se je vozilo oddaljilo. Potlej je začel počasi odklepiti hišna vrata, šel je po stopnicah, ne da bi prižgal luč in ni poklical nikogar. Zakaj bi človek tudi prižgal luč? In koga naj bi poklical? Angela mu je sicer zjutraj pospravljala sobe, ali Angela je bila sobarica der gnädigen Frau in se ni nikdar prenapenjala pri pospravljanju. Res, živel je kakor pravi samec in morebiti je izvirala vsa ona obupna praznота okoli človeka tudi nekoliko iz tega nesmiselnega in poniževalnega življenja. Človek ima sicer svojo zakonito ženo v hiši, človek je bil s to zakonito ženo nekoč v Benetkah in na Lidu sta se za obrežnimi koši poljubljala, toda vse to je bilo že zdavnaj, drugi časi so bili: človek je imel sicer mačka po prekrokanih nočeh, ali moralni maček je bil takrat še nekje za goro in se ni oglašal.

Ali saj vse to mine, to je samo trenutno, se bo že našel kakšen opravek, ki te razvedri, si je dokazoval ritmojster in stopil v svojo sobo.

Potlej se je v samotni, po prahu in starosti dišeči sobi spustil v naslonjač, vrgel aktovko na mizo in se topo zagledal v svetle lise, ki jih je svetloba z ulice risala po stenah. Saj luči tudi v sobi ni prižgal. Včasih pač pridejo trenutki, ko se človek zave, da je veliko zamudil v življenju in da se z vsakim dnem neizbežno bližamo smrti in potlej se ti zdi prižiganje luči docela nesmiselno. Ko je še sedel v avtomobilu, je še za trenotek razmišljal, kako bi lepo in mirno prebil večer: da se bo odpočil, da se bo malo razgledal po svojih dveh sobah, da bo listal po starih albumih s fotografijami, da bo morebiti vzel kakšno knjigo, si prižgal cigareto, popil šilce konjaka in čez dobro uro zaspal.

Ali zdaj ga vse to ni mikalo več.

Kaj bi tudi šaril po stari krami? Vse je tako dobro poznal, človek bi kar obupal: vse reči so samevale tam kakor zmerom, vse je bilo na svojih starih mestih, in če jih je človek pogledal, mu je bilo dolgčas kakor muzejskem pazniku, ki se je vseh teh kuriozitet že do grla naveličal. Tamle v omari na primer vise njegove uniforme, najbrže bodo že nekoliko prašne in brezbarvne, Angelca jih ni rada čistila — morda bodo po njegovi smrti vsaj lahko služile operetnim ritmojstrom v gledališču. He, he, to bi bilo imenitno, tako v celoti bi bilo tole imenitno: uniforme ritmojstra Koršaka na kosteh operetnih štatistov, hehe, ritmojstru se

bo še kdaj posrečil dovtip, čeprav se mu dovtipi posrečijo le pri uniformah! Prosim, njegove uniforme v gledališki garderobi! Človek bi se kar razpočil ob takšnih domislicah. Morda bi dal še svoj meč iz kadetnice, ali pa oni dve sablji, ki še zmerom visita na steni in se morda še celo nekoliko svetita, čeprav jih Angelca ni čistila. Saj ju tudi nikdar ni rabil, o hrabrosti ni bilo govora. Vsaj kadar je bil ritmojster sam s seboj, se mu je zdela obvezna hrabrost iz kadetnice in s kasarniškega drila docela nesmiselna. Kaj bi to: Alles für Kaiser und Vaterland, Deutschland über alles, sladko je umirati za domovino in tako naprej. Kaj bi bil človek hraber, če ga vse življenje zmerom porivajo sem in tje in lahko vso svojo predpisano hrabrost izživljaš le pri ženskah in pri kartah in na kasarniškem dvorišču, kjer smeš sleherni dan z veličastnim ropotom sklepati pete in pritrjevati: Jawohl, Herr Hauptmann, jawohl, Herr Major, jawohl, Exzellenz; šlo je zmerom za idijotski jawohl in za nič drugega in če si imel desetkrat pisano uniformo in ritmojstrski naslov.

Sicer pa vojak ne misli, nikjer ni bilo zapisano, da smeš misliti; ne, celo prepovedano je bilo, zmerom je bilo prepovedano misliti, da bi se rajni cesar ne vznemiril na svojem prestolu. Ali včasih so človeku kljub vsem predpisom in zapovedim prihajale misli, tu se ni dalo pomagati. Človeku polagoma brki sive, lasje so tako že redki, jesen je, človek bi skoraj že mislil na svoj petdeseti rojstni dan in po stenah so visele razne reči in te starodavnosti so imele včasih svoj nenaden pomen.

Tam v kotu je na primer slonela lovska puška, slonela je v svojem kotu in menda je bila že vsa zarjavela. Ampak kaj bi to, ko itak nisi mogel na lov. Ali naj strelja veverice in poljske miši na svojem vrtu? In veveric na vrtu niti bilo ni. Tako se vse stara, brki sive, lasje izpadajo in lovska puška v svojem kotu se stara s teboj.

Sicer je bila v sobi še pisalna miza, prastar rekvizit v imitiranem staronemškem slogu, težak, nepremakljiv in kakor zrasel s tlemi. In ob nogah se je nabiral tisti prah, ki prihaja s starostjo in katerega z metlo ne moreš odstraniti. Ali kaj bi človek mislil na prah! Na tej pisalni mizi je ležala pola pisemskega papirja, lepa, gladka pola, parfimirana in umetno zrezljana na robovih, in ta lepa pola je polagoma rumenela. Komu bi tudi pisal? Ali naj piše svojemu odvetniku, da mu je docela vseeno, če ga bodo rubili ali ne? Z odličnim spoštovanjem: pritisnite mojemu konju sodnjiski pečat na zadnjico, človek lahko hodi peš, pravijo. Da, kaj takšnega bi človek kmalu napravil; človek dobiva na stara leta nek suhoparen humor, ki diši po vislicah in ki prija revmatičnim kostem. Ali čemu ima človek svoj pisalni stroj v pisarni, Remington, Made at Ilion, New York, U. S. A., zadnji obrok še neporavnan? Cesarsko kraljevi ritmojster je bil prepričan, da je treba uradna pisma tipkati s strojem in da jih mora tipkati gospodična Irma. Čemu bi bilo sicer to dvojje na svetu? Prav za prav pa bodo strojček tudi zaplenili, bog mu daj večni mir.

To je bila zgodba pisalne mize; nad njo pa je viselo tudi še marsikaj. Neka starodavna, sentimentalna fotografija je bila tam: Ritmojster in Olga Koršakova stojita tam in pitata golobe, bitte, recht freundlich, zadaj se svetlika sv. Marko. Sicer pa so vsi ti golobi gotovo že zdavnaj poginili; golobi se starajo in Benetke se starajo in ritmojster ni mogel več razumeti onega sladkega, bedastega smehljaja, ki je ležal na obrazu ritmoj-

stra Koršaka pred dvajsetimi leti, in one kapriciozne, šestnajstletne šobe na Olginih ustnicah tudi ni več razumel.

Res, vse je nastopilo svoje neizbežno romanje v nič, in celo smešna je postala ta in ona reč. Edino steklenica s konjakom je bila še zmerom v omariči zraven knjig, steklenica se ni postarala, človek jo je napolnil z novim konjakom in včasih je bila takšna steklenica boljša kakor spomini in bila je lepša in vabljivejša kakor najlepša zakonska žena.

Ali je pil cesarsko kraljevi upokojenec Edgar Koršak? Ne, tega ne vemo, ničesar nismo videli; ne opravljajmo, bodimo lepi in smehljajmo se, ritmojster.

Čez nekaj časa se je siloma utrgal iz svojih obešenjaških misli; vstal je in stopil s težkimi koraki v spalnico, da bi se preoblekel. V mesto bo šel, med ljudi. Sedel bo v zakajen prostor, kjer ga bo godba omamila, popravljaj si bo svoj monokelj in ljudje ga bodo gledali in pozabili, da spadajo stare razvaline v zgodovino in v muzej. Morda bi se dalo poklicati tudi gospodično Irmo, ji poljubiti roko in jo smehljaje vprašati, ali ima kaj časa. Toda vse to je še od trenutka odvisno.

Spodaj na dvorišču je postal in se zbegano ozrl naokrog. Ne, na okna der gnädigen Frau ni pogledal, tudi gospod Sebastijan ga ni zanimal ob tej uri. Ne, počasi je šel čez dvorišče, čevlji so pritajeno klopotali po kamnih: na oni strani je hlev. Tam bi človek vsaj svojega konja lahko pozdravil, potrepljal bi ga po vratu, mu dal košček sladkorja in mu povedal, da mu bo pritisnil sodnjiski sluga rubežni pečat na zadnjico. Ne — prav za prav ni bilo nič s tem sentimentalnim pogovorom. Moral bi zbuditi hlapca, ga karkoli vprašati, mu dati kovača za nاپitnino, da ne bi godrnjal. In potlej bi hlapec postajal tamle pri vratih z lučjo v rokah in s čemernimi, zaspanimi očmi. In cesarsko kraljevega ritmojstra Koršaka bi bilo sram pred svojim hlapcem. Kako naj bi tudi hlapec razumel, da gre človek včasih obiskat svojega konja in da mu mora nekaj važnega povedati? Ne, hlapec tega ne bi razumel, za hlapca je konj tisto one, ki žre oves, dela gnoj in katerega je treba vsako jutro krtačiti.

Potlej je ritmojster previdno stopil k vratom in prisluhnil. Da, konj je prestopil, prijeten duh po živali, po gnoju in krmi je udaril skozi spahe med deskami.

In ritmojster se je pomiril in odšel.

6

Zgodi se, da se nekoč zmračí, da prično svetlobne lise z ulice begati po somračni in po starosti dišeči sobi in človek razmišlja o beneških golobih in vsi zaključki tega razmišljanja merijo v staro in tolažilno resnico o minljivosti vsega posvetnega — in medtem drugi živijo, blešče pred svojimi soljudmi in čeprav bi morali po svojih življenjskih izkušnjah prav tako ugibati, ali se golobi na Markovem trgu starajo ali ne, pozabijo ti drugi hoté na mučne refleksije in si domišljujejo, da so mladi, zdravi in nadebudni, ker so svoji okolici vsilili ta videz. Kaj bi to: golobi so golobi, vrag vedi, če na stara leta še ležejo jajca in če jim tekne kuruza tako kot poprej, zame je docela nepomembno, ali so na razglednicah drugi golobi kakor včeraj, ko je šla Olga Koršakova raz-

kazovat svojega dedca na Markov trg! In vendar je v tem smehljajočem odklanjanju refleksije prav toliko strahu pred smrtjo in prav toliko skrivne bojazni za svoje življenje kakor v samotnem obešenjaškem, rezoniranju ritmojstra Koršaka. Vse to je samo potrebno tolažilo Sebastijanov Dihurjev in baronic Koršakovih, ljudi, ki kujejo fraze o otrocih izgubljenega časa in s tem pljuvajo v svojo lastno skledo. tolažilo brezhibno oblečenih individujev z brki, ki jih debele gospe Ipsilon med popoldanskim bridgem zavistno občudujejo, tolažilo življenjskih žonglerjev, ki v dnu svojega srca slutijo svojo jalovost in morajo zaradi tega občutka manjvrednosti blesteti pred svojo okolico. Res, včasih se histerično upro svoji usodi, ali še v istem trenutku se vdajo, zakaj na tihem vedo, da je včasih tudi trenotek nekaj vreden in da pridejo za tem trenotkom mučne in dolge ure samotnega glavobola, da pride nočna tišina, ko se človek nenadoma ustraši svojega lastnega glasu in prične z obupno silovitostjo iskat ljudi, četudi so ti ljudje samo sobarice in hlapeci in mladi lepotci, ki sprejemajo od zakonskih žen denar.

Ali čemu vse to? Jesenska noč je, mlačna, omamna in svetla, po cestah gore luči, avtomobilska kolesa pojo čez tlak in blazina v avtomobilu potresa dvojce ljudi; vse se ziblje v enakomernem ritmu in ta telesni dražljaj zbuja željo po nekem mamilu, po ljudeh, po pustolovščini, po blesku, ki ga človek sam pred seboj v svoji sobi nima.

Še ovinek in vozilo zaštrkne pred hotelom, človek se skloni izpod vrat, izstopa in obstoji in ob njegovi roki prihaja iz voza njegova spremljevalka, mlada, okopana in smehljajoča. Ta človek, ki ji je pomagal iz voza, je prav tako mlad, brezhibno oblečen, smehljajoč in raven in ves drugačen kakor doma sredi noči, ko se otepa s svojo zaspanostjo in s svojimi histeričnim rezoniranjem. Ta človek obstoji pred »Orlom« in nima drugega dela kakor smehljati se, vreči vozniku dvakratno plačilo, prezreti voznikove klafrsko globoke poklone in delati videz, da je zanj ves svet docela nepomemben. To so ljudje javnosti, ki žive za publikum: tam blešče in s petelinijo, doma v njihovi sobi pa je obupna tišina, sence uličnih luči begajo po stenah, somrak je tam in človek se ustraši svojega glasu, misli letajo po sobi in iščejo svojega gospodarja. Evo, tu gre Sebastijan Dihur, deček pri dvigalu se mu klanja in odpira, deček sprejema napitnino in spet odpira, Sebastijan Dihur pa gre naprej mimo ljudi, mimo luči in mimo radovednih oči, in ob njegovi strani hodi baronica Korškova in se smehlja; oba prihajata iz garderobe v svojih zlikanih oblekah in natakark teče za njima, jima pripravlja mizo in stole in se klanja do tal.

In kaj dela Sebastijan Dihur?

Sebastijan ne privoščiči natakarkju niti pogleda; baronici primakne stol in potlej molče sede in naroči dva martinija.

Kako, prosim, vprašuje zardeli natakark in se klanja.

Dva martinija, pravi Sebastijan in ga pogleda, dva coctaila, sem rekel, ali ne slišite?

In natakark se spet pokloni in odide s klecajočimi natakarkskimi koraki. Sebastijan Dihur pa pozna svoje ljudi: Sebastijan je prišel v Kurjo vas s svojimi eksotičnimi brki, da bi delal gospem Ipsilon preglavice, Sebastijan ve, da pijejo zvečer pri »Orlu« le limonado, vino in pivo in da si coctail naroči pošten človek samo v baru. Ali gospod Sebastijan Dihur naroči dva martinija, zakaj to zahteva njegov hohštaplarski prestiž.

In kaj pravijo k temu gospe Ipsilon? Tiste debele, poželjive in požrešne ženske, ki so v svojem življenju spravile z veliko mujo kvečjemu dva kumarna otroka na svet in morajo zato sleherni popoldan otepati v Centralu igro, ki se je nikdar ne bodo naučile, te ženske sede zvečer na terasi pred plesiščem v svojih večernih oblekah kakor so popoldne ždele v Centralu, in eksotični užitek dveh martinijev jim v trenutku zapre vso sapo.

Ali to je Sebastijanov publikum in publikum der gnädigen Frau von Koršak, oba opazujeta ta svoj publikum in ne treneta z očesom, zakaj to je zdravilo za njune ponočne glavobole in za ono nočno tišino, ko človek nenadoma pokliče svojo sobarico. In tako igra godba pred plesiščem, godci se jima nasmihaajo: dobra gosta sta in dobrim gostom se mora človek nasmihati. In to gre vso noč do tiste ure, ko prične plačilni romati od mize do mize in se svojim gostom priporočati za prihodnjič: saksofon, rezko udarjanje klavirskih tipk, gosli in tolkala. Sebastijan in baronica pa plešeta vsak ples, pijeta cocktail, se smejeta godcem, ki jima godejo v ušesa, šepetata si drug drugemu nepomembne reči za lase, ker ju gospe Ipsilon gledajo, in po vsakem plesu se vračata razigrana k svoji mizi, si prižigata cigareto in se smehljata.

Bodimo lepi, smehljajmo se, ves svet naju gleda, čez pol ure bo polnoč, doma pa je puščoba, dolgčas, glavobol in svetlobna lisa z ulice.

Sebastijan, nocoj bi se rada upijanila, pravi baronica glasno, da jo vsi slišijo; in ves njen obraz žari, njene mandljevo izrezane oči se blešče v svitu luči in gospe Ipsilon jo gledajo. Uboga baronica! Včasih jo popade neprijetni občutek, da je vse skupaj nesmiselno in da je marsikaj zamudila v življenju in vsa okolica jo draži: polnoč se bliža, in zraven nje sedi mlad človek, ki pleše in se smeje in baronica bi bila rada pijana.

In Sebastijan se ji smehlja, smehlja se s tistim smehljajem, ki je obenem namenjen njej in publikumu; vsemu svetu je namenjen tisti smehljaj, zakaj polnoč se bliža, godci se jima nasmihaajo in gospe Ipsilon se naslajajo.

Še en cocktail, natakari, pravi Sebastijan malomarno in pozabi polovico pokajene cigarete v pepelniku. Zakaj oba spet zaplešeta. Sebastijan razpošilja svoj dvoumni ter kolikor mogoče satanski smehljaj in gospe od bridga srebajo svoj spricer ter si pomežikujejo.

Poglejte, pravi Sebastijan baronici, schau Sie mal, kako so debele, te gospe Ipsilon...

Kakšne gospe Ipsilon, vprašuje baronica in ga ne razume. Ali njen plesalec se smehlja in ona se mora prav tako smehljati, in ljudje za mizami doživljajo svojo malomeščansko senzacijo: dvoje mladih, elegantnih in dvomljivih ljudi se blešči pred njihovimi očmi, godba igra, es ist so schrecklich interessant, in vse je čutno in zapeljivo kakor v dobrem, zaljubljenem in povprečnem filmu. In mladi gospod z brki pozna to senzacijo, vso svojo plesnivo dušo bi prodal za ta trenotek, ko razburja s svojim bleščočim komedijanstvom nekaj poželjivih oči; namsiha se, baronici šepeta v ušesa bog si ga vedi kaj, ljudje ju gledajo in soplesalce je skoraj sram, zakaj zdi se, da je vse samo zanju: godba, tango, luči na stropu, natakariji ob vratih, smehljaji občinstva, jesenska noč za teraso, mandljeve oči der gnädigen Frau in njene dolge trepalnice in motni, gladki blesk njene kože.

In Sebastijan pleše. Kdo bi ne plesal, če si se nekoč potil kot vplesalec in se ti zdaj ni treba več: zdaj gre za prestiž in za omamen, enodneven blesk pred onim občinstvom, ki si ga moral doslej sovražiti, pred debelimi, sladko nasmihajočimi se ženskami, ki igrajo popoldne bridge in ponoči publikum v plesnem lokalu in se zjutraj premetavajo pod usmiljenimi prsti vsevednih maserk.

Plešimo, pijmo, upijanjimo se: polnoč se bliža, samo šest ur je še do jutra in potlej pridejo nekoč beneški golobi, svetlobne lise na steni, nočni somrak, ko se človek nenadoma ustraši svojega glasu in te žeja poljudeh, po usmiljenem poslušalcu, po človeku, ki ti ne zadrigne že v prvem trenutku zanke okrog vratu — plešimo, pijmo, bodimo lepi in smehljajmo se, zakaj nekoč pride ura, ko ležejo sence na pot pod kostanji in je nenadoma ves življenjski napon docela nesmiseln.

Sagen Sie mal, Sebastijan, pravi baronica in njene oči se blešče kakor mlademu dekletu; sagen Sie mal, ali boste šli res jutri že stran?

Malo zbegana je že od plesa, tango je zmerom daljši, ljudje ju gledajo in to draži v slehernem živcu, godba ju zasleduje in godci se nasmihajo. Sebastijan pa pleše in se smeje, nič ga ne moti, niti najmanj ni utrujen, najrajši bi se vrtel do jutra.

Ali jo boš res odkuril, pravi baronica.

Habe ich was gesagt, se čudi gospod z brki in pleše naprej. Ali sem sploh kaj rekel?

In gospod pleše, človek se omami ob svojem lastnem lažnivem blesku, baronica se smehlja s svojimi mandljevimi očmi in gospod poljublja baronico med plesom tako nekam mimogrede in gospe od bridge odpirajo oči in si mežikajo.

Pustite to, ljudje naju gledajo, pravi baronica in se ne brani.

Ali čemu bi Sebastijan odnehal? Bodimo lepi in smehljajmo se, šest ur je še do jutra, in če bi nekoč stopil v našo somračno sobo človek in pokleknil pred nas kakor v gledališki igri in zašepetal »Gospa, ljubim Vas«, bi nas to ne vznemirjalo več, ali mi bi kljub temu stisnili oči, spustili trepalnice, da bi padla njihova senca v dolgih, tenkih in trepetavih črtah na lica, in smehljali bi se. Zakaj bodimo lepi, ljudje naju gledajo, bodimo lepi in mladi in smehljajmo se, zakaj kmalu bo še te krasote konec.

In potlej se vrneta k svoji mizi in ljudje ploskajo, gospe od bridga si pomežikujejo, vse je kakor v dobrem povprečnem filmu, gospod in gospa se spustita na zofo za mizo in luči s stropa se odsvitajo v njihovih očeh.

Še en cocktail, pravi Sebastijan in pije.

Ali zdaj je že polnoč. Plačilni hodi od mize do mize, sešteva, piše, menjava drobiž, vtika bankovce v listnico, se priporoča in klanja.

Plačati, zakliče gospod Sebastijan in natakar pozabi na gospo Ipsilon v nasprotnem kotu in prihaja k Sebastijanovi mizi.

Nikoli več ne grem v ta lokal, pravi gospa Ipsilon in je razburjena. So eine Schweinerei... Človek plačuje, und dann rennt der Kerl den halben Tisch um wegen diesen Lumpen.

Ali čemu razburjenje, gospa? Polnoč je in dobro uro ste se zabavali in namesto filmskih senc sta se poljubljala dva resnična človeka iz krvi in mesa in vam je bilo dovoljeno vse to spremljati s svojimi malimi, poželjivimi očmi!

(Konec prihodnjič)

EDGAR ALLAN POE

(19. I. 1809. — 7. X. 1849.)

VLADIMIR BARTOL

E. A. Poe je eden izmed najbolj čitanih avtorjev sveta, kot ugotavlja francoski esejist Lauvrière. Poet, esejist, kritik, pisatelj fantastično grozotnih zgodeb, entuziastični pobornik umetnosti je Poe ena izmed najzanimivejših literarnih osebnosti v svetovni književnosti. Vrednost njegovih del je še zmerom sporna: medtem ko ga nekateri prištevajo med vrhove človeških ustvarjavcev, vidijo drugi v njegovih spisih, predvsem v onih v prozi, nekakšen boljši »šund« brez prave umetniške vrednosti (to mnenje je tudi pri nas še močno razširjeno).

Pređen se bom podrobneje ukvarjal z njegovim delom, hočem podati kratek obris njegovega življenja.

NEUTRUDNI POPOTNIK

Tik pred koncem svojega življenja je E. A. Poe v svetlem trenutku zgnedel svojo življensko pot v te-le štiri kitice:

Eldorado

Sijajno ubran	In ko sredi poti
Je fant neugnan	Mu zmanjka moči,
Po soncu in senci	Sreča popotno senco. —
Šel daleč nekoč —	»Senca,« ji dé,
In pesem pojoč	»Kje neki je —
Je iskal Eldorado.	Dežela Eldorado?«
Glej! Že je star	»Onkraj gorá
Ta hrabri sholar —	Mesečnih poglej;
In na srce mu senca	Globoko v Dolino Sence;
Pade, ko spozna,	Jaši, hrabro jaši naprej,«
Da noben kraj sveta	Jekne pošast. »Kar naprej!
Ni tak kot Eldorado.	Če iščeš Eldorado.«

*

Edgarjev ded David Poe je bil eden od najhrabrejših generalov v ameriški osvobodilni vojni. Njegov sin, Edgarjev oče, se je strastno zaljubil v prvo igralko neke potujoče skupine, se z njo poročil in postal tudi sam igralec. Večna popotovanja, beda in obojega posledica, jetika, so zgodaj pokopali zakonca, ki sta zapustila v Richmondu, lepem mestecu v državi Virginia (USA) tri nedoletne otročiče, med njimi Edgarja. Za mladega, izredno bistrega in tudi s telesno lepoto obdarjenega fantiča sta se zavzela zakonca Allan, bogata trgovec v Richmondu, ki sama nista imela otrok, in ga posinovila. Kmalu sta odpotovala v London in vzela dečka s seboj. Edgar je ostal tam pet let in tam tudi dovršil nižjo šolo. Vrnivši se v Ameriko, je po nekaj letih priprave vstopil na univerzo v Charlottesville, kjer so študirali sinovi najodličnejših rodbin. Njegov izredni duh — najtežje matematične naloge je reševal igraje in v najzamotanejše teorije je proniknil kot v najpreprostejša dejstva — je vzbudil takoj pozornost. Toda strast do igranja in vesele bratovščine so mu nakopale na vrat kopicó

dolgov in adoptivni oče ga je poklical v Richmond, da bi mu pomagal v trgovini. (1826.) Ali sedemnajstletni Edgar je bil drugačnega duha. Pobegnil je v Boston, kjer je izdal svojo prvo pesniško zbirko. (1827. »Tamerlan in druge pesnitve«.) Zadel je ob gluha ušesa.

Edgar je postal vojak. (Nekateri biografi trdijo in tudi sam je pripovedoval, da je bil prej še v Evropi, hoteč se v Grčiji pridružiti lordu Byronu, da bi se boril za osvobodjenje Helenov. Zdi se, da je bil zares on tisti Poe, ki se je moral v Petrogradu zateči na ameriški konzulat zaradi neke misteriozne afere.) Allan je posredoval, da so ga sprejeli, enaindvajsetletnega, na vojno akademijo v West-Pointu. (1830.) Tudi tukaj je zadivil učitelje s prodornostjo svojega duha; ali njegov značaj je bil kaj malo prikrojen za trdo vojaško disciplino. Zaradi upornosti je moral že čez nekaj mesecev zapustiti akademijo. Medtem je bil izdal dve novi zbirki poezij (»Al Aaraf in manjše pesmi« l. 1829. in »Pesmi«, l. 1830.). Zopet z istim negativnim uspehom. Njegov adoptivni oče je tedaj postal vdovec in se v drugo poročil. Edgar je izgubil zadnjo zaslombo.

Zopet se je skušal kot navaden vojak. Zaman. Podrejenosti ni mogel prenesti. Odpotoval je v New York. Neko literarno društvo je razpisalo dve nagradi, in sicer za najboljšo novelo in najboljšo pesem. Obe nagradi je prejel Poe, z motivacijo, da je edini, ki je poslal rokopise v čitljivi in lepi pisavi. Kmalu je bil vnovič brez sredstev. Z vsem ognjem se je vrgel v literaturo. Pisal je novele in članke, pesmi in kritike, ustanavljal revije in obujal stare k novemu življenju. Iz lokalnega lističa »The Southern Literary Messenger« v svojem rodnem mestu Richmondu je čez noč napravil (l. 1836.) reprezentativno ameriško literarno revijo. S silovitostjo svojih polemik je obudil v Philadelphiji iz mrtvila dremajoči »Gentleman's Magazine«. (1840.) Takoj nato je dvignil število naročnikov »Grahams Magazine«-a (1841.) od 8.000 na 50.000.

Toda njegova ambicija je šla preko teh bežnih uspehov. Osamosvojiti se je hotel in ustanoviti revijo, ki bi izhajala v 100.000 izvodih, zbrala okrog sebe vse najodličnejše glave Amerike in donašala srečnemu lastniku 100.000 dolarjev letno. (Ime naj bi ji bilo »Penn's Magazine« ali »Stylus«.) Ali medtem si je bil s svojo brezobzirno odkritosrčnostjo, še bolj pa s svojim blestečim talentom, nakopal sovraštvo svojih literarnih sobratov.

S sedemindvajsetim letom se je bil poročil s svojo bolešno štirinajstletno sestrično Virginio Clemm, ki jo je ljubil z brezprimerno nežnostjo in jo tudi po njeni smrti ekstatično oboževal. Ta obupna žalostna ljubezen nima po svoji pretresljivosti zlepa primere v zgodovini. Poleg nje je moral skrbeti še za njeno mater. Vsi trije so prebili leta obupne bede. Vse uglednejše revije so odklanjale njegova dela. Najznamenitejše pesmi in novele so izhajale v zakotnih lističih, tedenskih glasilih za služkinje, enodnevnih lokalnih revijah. Njega »Črna mačka« je izšla n. pr. v nekem večerniku, »Zlati hrošč« v enodnevnem lističu, »Eleonora« v knjižici za oglase, »Eldorado«, ne ve se, kje. Sredi te brezupne borbe za vsakdanji kruh, sredi borbe zoper podlost svojih literarnih tovarišev, ki ji ni bil kos, sredi borbe za priznanje, ki bi mu omogočilo človeka vreden obstoj, je kakor brezumen letal okrog in iskal, kako bi mogel svoji bolni ženi preskrbeti zdravnika. Začel se je vdajati alkoholu.

L. 1845. naenkrat nepričakovan uspeh. Nekemu večerniku je prodal svojega »Krokarja« (ki ga je v slovenščino prevedel Griša Koritnik) za 10 dolarjev. Pesem je fascinirala tako Američane kakor Angleže. Povsod

so jo recitali. Poea so proglasili za največjega ameriškega pesnika. Takoj je izdal dve zbirki zgodb in eno poezij. Naenkrat je dobil (največji ameriški pesnik) dostop v New Yorške literarne kroge. Vse je kazalo, da se je neutrudnemu popotniku dokončno nasmehnila sreča.

Ali v dobi svojega največjega obupa se je bil privadil alkoholu, v katerem je iskal tolažila, in ameriški puritanizem je imel zopet razlog, da ga vrže iz svoje srede. »The Broadway Journal«, kamor je pisal, propade, literatom, ki jih je karakteriziral v svojih nad vse duhovitih satirah (»Literati e tutti quanti«), se je za zmerom zameril, in naenkrat se je znašel v hujši bedi, kakor kdaj prej. Znova so ga bojkotirale vse ugledne ameriške revije. Ko mu je l. 1847. umrla žena (torej dve leti po velikem uspehu s »Krokarjem«), ni imel niti toliko, da bi ji plačal pogreb. Napol blazen od bolečine se je popolnoma predal strupenim mamilom. Videti je bilo, kot da je za zmerom umolknil.

Ali še enkrat se je dvignil in zopet začel mrzlično delati. Plod te dobe so nekatere njegovih najlepših poezij in novel (n. pr. pesem »Anabel Lee« na umrlo ženo; tudi to je Griša Koritnik prevedel v slovenščino; potem »Eldorado«). Napiše nekaj monumentalnih esejev o umetnosti (n. pr. mojstrsko analizo postanka »Krokarja«) in daljši filozofski spis »Eureka!«. Ker uradna literatura bojkotira njegova dela, ki jih ne more nikjer natisniti, se odloči za predavanja po ameriških mestih. (Celo v neko treznostno društvo je vstopil baje, da bi se popolnoma zopet dvignil.) Pot ga je privedla tudi v Baltimore, kjer bi moral prestopiti na drug vlak. Ali nekdanji pajdaši so ga povabili v gostilno, kjer je podlegel stari strasti in se opil. Čez nekaj dni je umrl v bolnici (7. okt. 1849.) za delirijem. Za njegovim pogrebom je šlo šest ali sedem ljudi. —

*

Leto dni po njegovi smrti (1850.) je izšla knjiga z izborom njegovih del in daljšo biografijo, ki jo je napisal *Giswold*. Zelo blagonaklonjeno dejanje. Vendar se da težko kaj primerjati z infernalno pretkanostjo, ki je odlikovala pri tem poslu tega znamenitega pisca. Zelo duhovit je moral biti mož, ki je dejal, da si Satana najlažje predstavlja v podobi asketa ali puritanca. *Giswold* je šel na delo z mojstrsko psihologijo. Če napiše biografijo in izda celo izbor autorjevih del, ali ni s tem dokazal svoje plemenite namere? Nedvomno. Ameriški zlagani puritanski javnosti je prikazal pesnika kot notoričnega pijanca in razuzdanca, mučitelja svoje žene, katero je prepustil javni milosrčnosti, da je lahko sam tem svobodneje popival. Danes je zgodovinsko dokazano, da je *Giswold* potvoril dejstva. — Ali to še ni dovolj. Kako še izpodkopati vrednost autorja, ki ga je vendar ljudstvo cenilo zavoljo »Krokarja« in nekaterih mojstrskih novel? Prevelika hvala zbudi pozornost, a prav tako tudi preostra kritika. Najbolje napraviti iz njega povprečen talent, nekaj pohvaliti, drugo zopet grajati, trdno pa pribiti, da je nad vsem carjeval demon alkohol.

Uspeh ni izostal. *Giswoldu* se ni posrečilo samo, da je pesnika popolnoma razvrednotil, marveč s svojo mojstrsko psihologijo je povzročil, da je bil Edgar Allan Poe za dobo petnajstih let popolnoma brenjen iz ameriške literature. Nihče ga ni več omenil ali celo resno upošteval.

Goethe je dejal, da je kritika tujine predčasna sodba zgodovine. Evropa, predvsem Nemci in Francozi, je kmalu postala pozorna na izredni ameri-

ški talent. *Baudelaire*, soroden duh, se je naravnost zaljubil v Poea in si zastavil nalogo, da ga do zadnje vrstice prevede v francoščino. Tako so Francozi dobili klasičen prevod vseh Poeovih del. Nemci so jim sledili. Pisale so se študije o pesniku, njegovo delo je začelo kliti kakor seme v rodovitni zemlji; *Dostojevski* ga čita s strastjo in si osvoji njegov način psihološke analize. Poeov nazor o lepoti in umetnosti oplodi *Baudelairea*. Iz njegovih treh kriminalnih zgodb nastane nova literarna zvrst; detektivski roman. *Barbey d'Aurevilly* in *Vicomte de l'Isle Adam* pišeta fantastično grozotne zgodbe v njegovem duhu, na *Juliusa Verneja* deluje, da začne pisati znanstveno fantastične romane. Njegov način psihološke analize obvladuje celo dobo; fantastično utopični roman (*Wells*) se razvije pod njegovim vplivom. Tragična usoda tega hrabrega borca in neutrudnega popotnika si osvoji simpatije sveta; sorodni duhovi se zaljubijo vanj. *Leonid Andrejev* (tako pripoveduje Maksim Gorki v svojih »Spominih na sodobnike«) je jokal, kadar je govoril o njem. Brezupna hrabrost v življenju tega človeka se da primerjati morda samo še z brezupno hrabrostjo Hamleta v borbi zoper podlost okolice, ki ga je obkrožala.

Naenkrat so se domislili Amerikanci, da je Poe prav za prav njihov rojak. Sedaj se je bilo treba požuriti. Petnajst let po pesnikovi smrti izide G. C. Woodberryjeva objektivnejša biografija in kmalu nato Poeova celotna zbrana dela. In leta 1875. se je začuda celo zgodilo, da so se hvaležni rojaki spomnili in postavili največjemu ameriškemu pesniku v njegovem rojstnem mestu spomenik.

VELIKI IZUMITELJ

So avtorji, katerih stvaritve so že ob prvem srečanju kakor na dlani. Goethejeve pesmi na primer (predvsem mladostne). Manj Prešernove. Tega svet, posebno erotika, je že bolj svojski in moraš šele najti ključ do njega. (To dejstvo je bilo nemara eden od vzrokov, da so tako pozno spoznali njegovo pravo vrednost.) Še bolj hermetično zaprt je svet Edgarja Poea. Besede razumeš, tudi smisel, vendar čutiš, da tiči še nekaj za stvarjo. Dokler ne dobiš pravega vhoda in ne vstopiš v eno izmed najpestrejših pokrajin, ki jo po fantastiki nemara dosega samo Pekel Dantejeve »Božanske komedije«. Tej zaprtosti Poeovega dela sta kriva predvsem dva činitelja: apartnost in nenavadnost avtorjevega duha, katerih posledica je tujost in svojevrstnost vsebine, in pa stroga, klasična skopost izraza in oblike. Organična dodelanost njegovih stvaritev, prav tako pesmi kakor proze, je tolikšna, da se pogostoma z izpadom enega samega stavka mora porušiti cela zgradba (primerjaj samo zgodbo »Izdajalsko srce«). Ne poznam v svetovni literaturi avtorja, razen morda Shakespeareja, čigar celotno delo, pesmi, proza, kritika, eseji, bi bili vseskozi formalno tako dovršeni. Poe nima drugovrstnih stvaritev; vse, kar je napisal, je na svoj način in dotični zvrsti primerno popolno izdelal. Organizatorični duh je v njegovem delu tako izreden, da se ne čudim skokovitosti in neurejenosti njegovega življenja. Človeške sile so omejene: kdor jih vrže vse v en sam smoter, mu jih za drugo ne preostane.

Najprimernejši ključ za vhod v njegovo liriko je vprav »Krokar«, čeprav večina njegovih poezij nikakor ne zaostaja za njim. Ali najsplošnejši je in zato najrazumljivejši. Poe nam v svojem eseju »Filozofija

kompozicije» natančno obrazloži pot, ki ga je privedla do te stvaritve. Vprav matematična je. Najprej poišče primerno učinkovit nastroj, iz tega izlušči najsplošnejši motiv, ki naj ga poglobi močno dejstveno refren (»Nevermore« — Nikdar več»). In tako gre postopoma do končne realizacije pesnitve. Da je seveda za vse to bil potreben vprav Poeov duh, njegova melanholična narava, njegove mračne izkušnje, njegova umetniška potencia, tega nam on ne pove; ali to se razume. Kar se v večini pesnikov dogaja nezavedno, procesi, ki se vrše globoko v podzavestnih plasteh duha, to se je v tem svetlovidcu razvijalo kakor na dlani. Odtod vprav bengalična jasnost njegove analize. In prepričan sem, da ne rečem preveč, če trdim, da ne zaostaja njegov opis nastanka »Krokarja« v ničemer za pesnitvijo samo.

Osnovni motiv Poeove lirike je brezupna bolečina za izgubljeno, za umrlo ljubico, motiv, ki dobi svojo utelesitev v mračnih in fantastičnih podobah. Njegova ljubezen je nezemska, ekstatično platonična. Uporni duh išče zveze z ljubljenim bitjem preko smrti in žanje za ta svoj smeli podvig strahoto in grozo. Ta nastroj je tudi osnovni motiv njegovih ljubezenskih novel (»Ligeia«, »Morela«, »Berenice«, »Eleonora«...). Je to morda rahel naslon ob E. T. A. Hoffmanna, ali Poe je brezprimerno dovršenejši in sugestivnejši.

*

S temi izvajanji o Poeovi liriki sem prišel do točke, ki se mi zdi za pesnika najbolj značilna in preko katere je usodno vplival na velik del sodobne književnosti. Kdo je ustvaril heksameter in distihon, kdo sonet, kdo gazelo, ne vemo. Ali so delo posameznika ali delo kolektiva? O nastanku vrst živih organizmov je bila pod Darwinovim vplivom edina znanstvena razlaga — teorija postopnega, evolutivnega razvoja, dokler ni proti koncu prejšnjega stoletja botanik De Vries opazil, da je iz rastline *Oenothera biennis* naenkrat nastalo v nekem parku poleg Pariza več novih vrst. Ta izkušnja je rodila novo, eruptivno ali katastrofično teorijo, po kateri nastajajo nove vrste organizmov sunkovito po daljšem mirovanju.

Če prenesemo ta pogled na literaturo in v našem slučaju na Poea, bi se morali odločiti v prilog tej eruptivni teoriji. Zakaj on je izumitelj več novih literarnih zvrsti, ki so danes ali že prešle v oficielno beletrijo ali vsaj z njo sumljivo čvrsto tekmujejo. Osnova vsem tem različnim zvrstem je *analitična metoda* (psihološka analiza je samo del te), ki prav tako karakterizira *psihološki roman* (povest) v smeri Dostojevskega ali Leonida Andrejeva do Jamesa Joicea, kakor *znanstveno utopični* (J. Verne, Wells), *fantastično grozotni* (D'Aurevilly, De l'Isle Adam, Mayrink, H. H. Ewers), *fantastično groteskni* (Chesteron), predvsem pa *detektivski roman* (povest). Vse te čudne literarne zvrsti, po večjem delu od oficielne beletrije nepriznane kot umetnost, na prečuden način pridobivajo tla in bijejo pravcato podzemeljsko borbo z oficielno priznano literaturo, ki se iz težko umljivih razlogov zmerom bolj oddaljuje ne le zahtevam, marveč predvsem *ritmu časa*. Vrste ljubiteljev poslednje se krčijo in one ljubiteljev prve se katastrofalno množe. Znak, da nekaj z oficielno beletrijo ni v redu. Eno dejstvo je nedvomno: prešli smo v dobo (preko preloma smo že), ki ji po grandioznosti in demoniji ni para v zgodovini. Znanost, tehnika, stroji so dosegli nepopisen razmah in postali železen fakt človeštva. Kdor z njimi danes ne računa, je slepec

ali bedast trmoglaviec. Naj bo dobro ali slabo: tako je. In vsa gori omenjena literatura nosi pečat te dobe in tega duha, čeprav je nedvomno šele v prvih povojih (prim. n. pr. romantično naivnost kakega Wallace-a ali tudi Wellsa). Prvi in do danes nedoseženi in najgenialnejši glasnik te dobe znanosti, tehnike in velikih izumov je v literaturi E. A. Poe.

*

Da pa je ta nova vrsta literature nekaj avtohtonega tudi v svoji osnovi, ne pa samo kakšno vlivanje novega vina v stare mehove, hočem pokazati na kratkem primeru. Vzemimo Poeovo klasično detektivno povest »Ukradeno pismo«. (Del znane trilogije, ki vsebuje še: »Dvojni umor v Rue Morgue« in »Skrivnost Marije Roget«.) Vsebina je sledeča: Visoki dami v Parizu (očitno kraljici) izgine zelo kompromitirajoče pismo, ki ga je, po vseh znakih sodeč, izmaknil neki minister, ki sedaj z njim terorizira ves dvor. Policijski prefekt stori vse, da bi prišel do usodnega dokumenta. Njegovi organi pretaknejo vse kote, pretipajo vse stene, odvijejo mizam in stolom noge, skratka, store vse, kar je v človeških močeh, da bi se polastili papirja. Zaman. Policijski prefekt pride ves obupan k avtorjevemu prijatelju Dupinu, ki ga odlikujeta izreden kombinacijski dar in vprav bajeslovna psihološka bistrovidnost, in ga na žive in mrtve prosi, da se zavzame za slučaj. Dupin privoli. In res, v nekaj dneh je pismo v njegovih rokah. Tu prav za prav šele začne zgodba. Dupin najprej analitično razkroji avtorju značaj ministra, ki je ukradel pismo, pokaže, kako se je vživel v njegovo duševnost in njegov način mišljenja in nas tako po deduktivni, analitični poti privede do končne rešitve zagonetke.

Elementi take zgodbe so torej: spočetka *zastavljen problem*, zagonetka, ki jo je treba rešiti (imitacija znanstvene metode); dalje: *oseba ali bitje, ki bo zagonetko rešilo*. (Ker zavisi duhovitost rešitve od avtorjeve duhovitosti, si avtor navadno izbere človeka, ki mu je tolikšno sposobnost prisoditi, sam pa se skriva pogostoma za naivnega poslušalca in postavi tako čitatelja, publiko med sebe in svojega junaka; tako lahko pokaže vso svojo duševno silo, ne žali pa čitatelja, ki vidi v avtorju, kot se mu kaže, nekoga, ki je še bolj omejen od njega.) Tretjič: *metoda* (v tem primeru psihološko analitična) *rešitve problema*. Ta osnova velja tudi za utopično-fantastično, znanstveno analitično, fantastično tehnično in druge podobne zgodbe.

Na prvi pogled se ta literarna zvrst razlikuje od epične zgodbe, s katero ga veže samo nevezana beseda. Razlika je tako temeljita, da so si n. pr. sorodnejši Homer, Tolstojeva »Vojna in mir« in Boccaccieve Novele, kakor katerakoli od teh s kako Poeovo zgodbo. Vsem omenjenim trem leposlovnim vrstam je lastna osnovna epična lastnost: Zaporednost dogodkov, ki jo določa samo logična nujnost, izvirajoča iz spočetka nastavljene situacije in prikazovanih značajev. Jedro prej obravnavanih literarnih panog, ki jih je izumil Poe, pa je neki natančno določeni problem, ki ga je treba rešiti. Temu cilju se pokoravajo vsi ostali elementi v zgodbi. (Primerjaj Louisa Adamiča zgodbo »Uganka«, ki je izšla v letošnjem letniku Lj. Zvona in ki tudi sloni na tem principu.)

Na prvi pogled bi se zdelo, da ima nova literarna zvrst večjo sorodnost z dramatično stvaritvijo. Ali tudi v tej je dan dramatični razplet šele s posameznimi agirajočimi značaji (posebno pri Shakespeareju), medtem

ko se nove panoge strogo podrejujejo rešitvi zastavljenega problema. Pač poznam dramo, ki ji je princip rešitve neke postavljene zagonetke inherenten: mislim na *Sophoklejevega Oidipa*. In res! Tudi pri njem je analitična, spoznavna strast tako velika, da se nam prikazuje Oidipov značaj samo v najsplošnejših obrisih in se podreja principu rešitve zagonetke. Ali zavedlo bi nas predaleč, če bi hoteli na tem mestu podrobneje primerjati to soujemanje. Zadostuje zaenkrat omemba.

*

Videli smo, da je Poe pokretnik številnih novih literarnih zvrsti in panog, ki na svoj način adekvatneje izražajo čas kot pa t. i. oficijelna beletrija. Poudarjam predvsem eno: v človeštvu se je danes nakopičilo toliko novega — znanja, tehnike, strojev, da je odločno preobteženo od tega materiala. Nihče nima več povsem jasnega pregleda niti čez stvari človeka, niti čez one celotnega življenskega in svetovnega sestava. Toda blazni razvoj se še zmerom ni ustavil. Znanost koraka naprej, novi izumi odpirajo nove, prav redko razveseljive možnosti, vstajajo ogromna velemesta. In oficijelna beletrija? Po ogromni večini se je zabarikadirala za vrata prejšnjih stoletij. Ali ljudje hočejo besede, hočejo jasnosti, pregleda o vsem, kar se godi med nebom in zemljo. In iščejo utehe pri onih, ki jim jo nudijo, čeprav danes morda v še tako nepopolni meri. Eno sredstvo je, prodreti v kaos, razmakniti stene, dvigniti strop znanja, ki obupno pritiska na možgane sodobnega človeka: *analiza*. Freud in Einstein, vsak s svoje strani, skušata razsvetliti z njeno pomočjo temo, v kateri danes tava zmedeni smrtnik. Poeva velika zasluga je, da je z genialno bistrovidnostjo podal temelje, na katerih se lahko zgradi literatura kot duševni obraz tega grandioznega in prokletega stoletja.

BREZNO

VLADIMIR BARTOL

Na Gorenjskem nekje je hribček, na njem kapelica in bela krčma. Misli si velik stožec, ki je po eni strani vzdolž priskekan, da pada stena skoraj navpično v prepad, na položnejši vzboklini pa porastel s travo, cvetkami in grmičjem; tod pelje bela, vijugasta steza proti vrhu. Pred gostilno se hrib še enkrat vzpne, podoben splašenemu konju, in tvori strm, zakrivljen hrbet, ki se ob vrhu ostro prelomi in zdrkne kot podaljšek prisekane stene stožca navpično nizdol. Tej vzboklini pravijo Stolpec (vsaj to ime mi je ostalo v spominu) in služi bodočim plezalcem kot nekakšna preizkuševalnica za trdnost živcev; kdor rad podlega vrtočlavici, bi mu ne svetoval, da ga zajaše. V dolini, sredi travnikov in pašnikov, je tik pod navpično steno nekakšen ribnik, ki je videti z vrha kot majhno, zelenkasto oko.

Pred kakšnimi sedmimi leti, morda šest ali sedem mesecev potem, ko sem končal univerzitetne študije, sem šel s prijateljem Ferdom, starim sošolcem na ta hrib. Za seboj sva imela nekaj hujših plezalnih tur po kamniških planinah. Sedaj sva si izbrala položni griček za oddih.

Sonce je prijetno pripekalo; slekla sva jopice in ko sva prišla na vrh, sva sedla na klopico pred belo krčmo.

Tako počivajočega me je naenkrat obšlo, da bi splezal na ukrivljeno rebro, ki se je bočilo komaj dva, tri korake pred nama. »Očitno še nimaš dovolj poštenih sten, da te vleče na to krtino,« je porogljivo dejal Ferdo.

Nisem se menil za njegov posmeh. Vstal sem in se preril skozi grmičje do vznožja hrbtišča. Pod roko sem začutil kompaktno skalo. Kako lahek je bil vzpon! Sami trdni, sigurni oprijemi. Zares! Samo šola za najbolj neizkušene začetnike.

Z nekaj sunki sem bil na vrhu. Kakšen razgled! Krog in krog pod mano, kot geometrični liki razvrščeni zeleni travniki in pisana polja. Mimo njih tečejo bele ceste. Sem ter tja vidiš temne gozdove. Veseli griči rasejo iz tal kot valovi. Vasi in mesteca so posejana po dolini. Skoznje se vije reka, ki ji ne vidiš ne začetka ne konca, in se srebrno leskeče v soncu. V ozadju srše v nebo planine, s snegom pokriti vrhovi se pno pod nebesni obok kot orjaške barikade.

Pogledal sem Ferda, sedečega pred gostilno, in mu veselo pomahal z roko. Natančno sem videl: obraz se mu je skremžil v porogljiv nasmeh. To me je nekam čudno zadelo.

Neznaten strmec me je oviral, da nisem videl ribnika, ki se je skrival v dolini pod steno. Z rokama in nogama sem se oklenil koničastega vrha in se sunkoma zavihtel ob njem za polovico kroga, da sem s hrbtom obvisel nad prepadom. Tedaj sem zagledal, komaj za dva ali tri kolmce višje od svoje glave, nekaj sivih oblakov, ki so jadrali proti meni. podobni plavajočim krpam. Začudil sem se. Takih oblakov namreč nisem videl vse od svoje mladosti sem, ko sem prežal nanje z nekega hriba, da bi jih zajezdil in bi me ponesli s seboj.

(Natančno se še spominjam, kako sem za enega od njih zagrabil, tekel, trdno držeč se zanj, po rebro hriba navzdol, krčevito trudeč se, da bi se zavihtel nanj. Ali udajal se mi je pod rokami kakor mehka cunjca. neprestano hitel naprej po zraku, podoben začaranemu plašču, in se mi naposled izmaknil. Med prsti mi je ostalo samo nekaj kosmov in še ti so se skoro razblinili kakor puh v nič. Če me vprašate, ali niso bile to samo sanje, vam bom po svojem razumu pritrdil. Toda srce in spomin sta jih uvrstila med dogodke, ki so se zares pripetili, kakor je bila na primer resnična moja prva pot v šolo.)

Videč torej te čudne oblake, ki so se mi zibaje bližali kakor ogromne sive plajte, me je spreletelo rahlo tegobno občutje. Nehote sem se ozrl preko ramena podse v globino.

Tam sem zagledal ribnik, prav za prav majhno vdolbinico sredi travnika, pokrito z zelenkastim steklom, skozi katerega sem videl prav na dno. Natančno sem na njem razločil veliko drevo, ki je bilo poveznjeno na sredo tolmuna. Dolge, črne rogovile so štrlele iz vode. Pogled nanje me je navdal z nekim čudnim nezaupanjem. Nekaj je šepnilo v meni: »Izpusti!«

Krčevito sem se oklenil skale. Za trenutke mi je zastalo srce in ves presenečen sem nekaj časa prisluškoval vase. Spomnil sem se, kako sva bila pred letom dni zašla s prijateljem Zorkom Jelinčičem, ki sedaj žalostno hira v strašnih rimskih ječah, v triglavski severni steni in kako hladnokrvno sva si bila po dolgem iskanju končno izsilila izhod. Ali na večer, ko sem ležal sam v planinski koči, okrog katere so hrumeli gorski viharji, so me z največjo nazornostjo posiljevale slike vseh ne-

varnih situacij tistega dne in pri sleherni izmed njih me je oblivala ledena zona. — Zmerom, pri vseh nevarnostih življenja, me je popadel strah šele potem, ko je bila preizkušnja že davno za mano. — Ali sem mu sedaj podlegel sredi nje? Zapadel vrtoglavici, ki je doslej nisem poznal?

— Obvladaj se, fant! sem si rekel in vnovič pogledal podse. Črne rogovile so sršele iz zelenkastega stekla in čisto razločno sem slišal, kako je šepnilo: »Izpusti!«

Groza mi je zagomazela po hrbtu in čutil sem, kako se mi je zapičila v slednjo koreninico lasu. Obupan sem s pogledom iskal pri prijatelju pomoči.

Toda — ali ta norec misli, da se šalim in ga iz objestnosti izzivam? Izpred gostilne je zadonel peklensko porogljiv glas:

»Kaj oklevaš, prokleti hudič?! Vrzi se dol!«

Kakor bi me bil pogodil s kroglo, sem občutil sunek v svojih rokah. Prsti so se mi hoteli kot na ukaz neke tuje volje razkleniti in napeti sem moral vse sile, da sem se obdržal na skali. Hlastno, z blazno naglico sem se skušal zavihetati nazaj na položnejši hrbet. Tedaj sem zaslišal iz brezna pod seboj vpitje in jasno sem razločil krike: »Prokleti hudič! Vrzi se dol!« — »Dol se vrzi, prokleti hudič!«

Potuhnil sem se, kakor bi se hotel skriti pred sipanjm svinčene toče. Nad mojo glavo so se zgrinjali oblaki, podobni črnim jezdecem v plapolajočih plaščih. Začel sem goreče moliti (tako nisem molil od svojih otroških let). Naenkrat me je spreletelo: Kaj, če samo sanjam! Izpustim skalo in ko padem doli, se prebudim, kakor sem se že tolikokrat. Potem bo nenadoma konec teh strahot in vse bo samo prazen sèn.

Pritisnil sem čelo ob skalo; bila je trda in mrzla. Podrgetavati so mi začela kolena, s katerimi sem se je krčevito oklepal. Nekaj mi je reklo: »Sedaj ti ni več rešitve. Kaj oklevaš? Zapri oči! Izpusti!«

Kakšna grozotna preizkušnja! — Ali pa ni nemara bolje, da zares poizkusim? Da se rešim te peklenske slabosti? Kaj, če bi resnično zaprl oči in se vrgel doli? Morda pa je naše življenje podobno ostudnim sanjam in je smrt samo prehod iz njih v resnično, še neznano življenje? Morda se bom tudi iz tega sna prebudil olajšan, kakor sem se tolikokrat iz pošastnih sanj? Samo utrinek odločnosti!

Pred seboj sem tedaj zagledal dva podolgovata roga, ki sta se mi pri natančnejšem pogledu razkrila kot dvoje poti. Silno sem se začudil. — To so gotovo sanje, sem si dejal. Prva pot je bila gladka in položna in kar v glavo mi ni hotelo, da gledam to staro prisposodbo uresničeno pred svojimi telesnimi očmi. Druga je bila strma in kamenita. Po svoji pameti sem se takoj odločil za prvo. Ali druga me je z magnetično močjo pritegovala k sebi. Od vsega početka sem vedel, da ji bom zapadel. Naj storim kar koli: po njej pojdem.

Zopet sem preko ramena pogledal v globino. Divje vpitje, podobno urnebesnemu regljanju žab, me je pozdravilo iz tolmana: »Prokleti hudič! Vrzi se dol! Vrzi se dol! Dol!« Z naporom vseh sil sem se zavihetel na položno hrbtišče grebena — iz globine sem slišal rjojenje, ki se mi je zdelo podobno onemu iz onemoglega srda — in, previdno tipaje z drhtečimi udi, sem se splazil, neprestano boreč se zoper silo, ki me je vlekla v prepad, do vznožja. Tu sem se naglo zravnal in od-

hitel mimo prijatelja, ki mi je prišel začuden naproti, v krčmo. Poiskal sem ležišče in se onemogel spustil nanje...

*

Leta 1932., na dan pred rojstvom Gospodovim, sem se točno deset minut pred šesto uro zjutraj (številko sem razbral na fosforescirajočih kazalcih budilke, ki sem si jo bil za nekaj dni izposodil) prebudil iz težkega, strahotnega sna! Srce mi je razbijalo v prsih kakor bat in čelo so mi pokrivale mrzle kaplje. Sanjal sem bil. Ali pa nisem bil pred leti resnično doživel isti dogodek? Kje je meja med sanjami in resnico? Skoraj se mi bo zabrisala tudi zadnja sled. Ali nisem sedaj že daleč sredi one kamenite poti? In me ni v teh strašnih poslednjih dneh velikokrat spreletavala vrtoglavica? In, ali ni ves svet danes v najstrahotnejši zmedbi od pamtiveka sem? Nепrestano se polnijo blaznice...

Tedaj mi je stopil pred oči prijatelj Sardanapal, ki se mu je pred mesecem dni zmešalo. Zagledal sem ga v njegovem obupnem, smradljivem brlogu, kako leži na golem, razkopanem in umazanem matracu, iz katerega uhaja od vseh strani preperelo seno, in mi pravi, da je umrl. Obraz mu je bil hipoma ves mrliški, oči so mu osteklenele, polagoma je nadnje povetil dolge véke, stegnil svoje uboge, izstradane ude in sklenil koščene prste na prsih, kot bi pričakoval, da bi mu kdo vtaknil križ mednje. — Spreletela me je mrtvaška groza, da sem se pri svojih tridesetih letih kakor otrok zakopal pod odejo. — To je konec tvoje skalovite poti, sem si rekel. In naenkrat, tik ob ušesu, trobentajoč glas: »Prokleti hudič! Vrzi se dol!«

STEZICA SLAVE

ROBERT JEANS

(R. Jeans je eden najboljših mladih ameriških pisateljev).

I

Nekoč pred leti sem se odzibal v Albuquerque in ker rad ogledujem mestne zanimivosti, sem sklenil pomuditi se nekaj časa tamkaj. Po ključju sem zašel v neko trafiko, ki je imela v ozadju biljardnico, in sem se seznanil z njenim lastnikom. Spravila sva na dan, da je bil prijatelj nekega človeka, ki sem ga bil pred kratkim spoznal v Čikagu. Vesel je bil, da je dobil novico o svojem starem znancu, pa mi je, ker je sprevidel, da je moje denarno stanje na ničli, ponudil začasno službo strežnika v njegovem lokalu, ki so ga posečali razni poznobudni kvartopirci, rokoborci, drobtinarski krivorračunarji in podobni ljudje.

Ko sem bil približno teden dni tamkaj, je stopil neki večer v dvorano mlad, sportsko opravljen in po vsem videzu dokaj okreten človek in se predstavil za Bennyja Harrisa. Pravkar je bil dospel v mesto in čez nekaj dni bi se bil moral boriti z nekim Young Arizono, lokalnim mehikan-skim boksačem. Pojasnjeval je, da nima nikakršnih rediteljev s seboj ter da bi rad našel človeka, ki bi mu pomagal pri boksaških pripravah. Lastnik biljardnice, ki mu je bilo tedaj že znano, da imam nekoliko skušnje v boksanju, mu je priporočil mene; po kratkem izpraševanju me je sprejel.

Benny Harris je bil skoraj previsok za boksača, meril je namreč pet čevljev in sedem palcev. Bil je sredi med dvajsetim in tridesetim letom, toda videti mu je bilo, kakor marsikateremu boksaču, da ima več let. Imel je živahne, željne oči. Vedenje mu je bilo preprosto in vzdržno.

Razen dveh neznatnih brazgotin nad desnim očesom ter ene preko nosnega hrustanca, ni imel nobenega drugega znaka svojega poklica. Na prvi pogled je dobil človek vtis, da gleda pred seboj boksača z drobnim obrazom, toda od blizu mu poteze niso bile ostre. V solnčni svetlobi mu je bila brada videti nežna; dejansko je bila pa nekaj neznanskega in samo zaradi neke jamice v licu videti tako nedolžna. Razpravljen je kazal očem par dolgih, suhljatih nog, ozka ledja, krepka pleča in napeto hrbtno mišičje in pozornost zbujujoč biceps. Po vsem videzu je bil kakor nalašč ustvarjen za boksanje.

Pojasnil mi je, kaj pričakuje od mene kot sekundanta. Vajen je bil, boriti se po svoje ter ni rabil nikakršnih rediteljev, ki žlobudrajo med odmori kot opice. Poudarjal je, da ne bom imel drugega opravila, kakor da mu bom med odmorom odrahljal triko-hlačke na trebuhu ter mu ne silil z rokami v bližino ust in nosu, da bo mogel prosto dihati; če bo pa želel oplakniti si usta, da me bo že poprosil za steklenico vode.

Razen razgovorov potrebnih glede boksanja, je imel kaj malo drugih naročil. Videti je bil nezaupljiv do svoje okolice in tovarišev in — tudi do mene. Neki lokalni sportski poročevalec je prišel k njemu po življenjske podatke, toda zvedel je kaj malo, razen tega, da je Benny doma v Kaliforniji in da ga je bil tukajšnji prireditelj nedavno videl pri boksanju v El Pasu ter si ga zabeležil. Poročevalec mu je poskušal to in ono natvesti o mladem Arizoni in mu je venomer pogreval, da je Mehikanec pravkar potolkel več borcev hkratu. Benny se je pa samo suho nasmehljaj ter pripomnil: »Meni se vedno posreči, da si sam obrijem brado.«

Dečki v biljardnici so me izpraševali o njem, toda vedel sem prav malo ali pa nič več od onega, kar je bil sam povedal poročevalcu. Marsikdo je menil, da je kak navaden teleban, ki ga bo Young Arizona z nekaj sunkov napravil za »knock out«. Jaz se pa nisem strinjal s tem. Benny se ni boril z rokavicami, toda že po njegovih slepih zamahih in praznih udarcih sem lahko sklepal, da ima dovršeno obliko in da bržkone ve, kaj mu je storiti.

II

Borili so se v orožarnici.

Benny se je zgodaj pojavil v pripravljene oblačilnici, si nadel boksaško opravo in se oblekel v težko kopalno obleko ter se nato zleknil po mizi, da bi se odpočil in opazoval prerivanje rediteljev in njihovih borcev — večidel kaj malo obetajočih ljudi brez boksaške spretnosti — ko so prihajali in odhajali.

Med pripravljanjem so prinesli s pozornice nezavestnega fanta. »Pozabil je naramnice«, je pojasnjeval neki reditelj, ki se mu je zdel prizor zabaven. Pri skušnji so imeli borci kaj malo potrebne oprave, pa se je rediteljem bolj mudilo, potegniti onesveščenemu dečku triko-hlačke z beder ter jih dati temu ali onemu borcu, čakajočemu, da pride zdaj na vrsto, kakor

pa oživljati nezavestnega. To mi je za trenutek razdražilo živce. Benny se je pa samo zaničljivo smehljaj, zaradi česar mi je bilo njegovo vedenje še bolj zagonetno.

Ko so skušnje minile, sta stopila Benny in Arizona v krog, za glavno borbo v osmih točkah. Odšel sem v Arizonov kot, da bi mu pregledal roke. Pritožil sem se razsodišču, da so mu roke debelo ovite, medtem ko so bile Bennyju pokrite samo z nekaterimi ovoji tenkega flora. Razsodišče je odredilo, naj se nekaj Arizonove obveze odstrani. To je bilo povšeči Bennyju. »Prav si jim povedal, dečko«, je dejal.

Ko sta stala sredi arene, da bi prejela navodila razsodišča, je Benny ogledoval kratkega mišičastega Arizono, kakor gleda poklicni podiratelj hiš poslopje, ki čaka, da ga poruši.

Ko je pozvonilo, je Arizona naglo in pohuljeno ko mačka skočil naprej. Benny je stopil iz gruče, in mu šel zravnano, s ploskovitim korakom in povešenimi rokami naproti; nalašč se je izhrkal ter pljunil Mehikancu pred noge.

Arizona je v prvih treh nastopih napadal. Boril se je z zaporednim naskokovanjem in je napadal, kadar je bil blizu, s celim telesom, medtem ko je bil Benny videti zadovoljen s tem, da se je na svojih dolgih nogah v polkrogu sukaj in umikal ter odbijal udarce s podlakti, komolci in odprtimi rokavicami. Vse do tukaj so bili Arizonovi pristaši zadovoljni z borbo. Bennyjevo nedostatno napadalnost so smatrali za znamenje nesposobnosti in strahu.

Ob četrtem nastopu je pa Arizona postajal truden in Benny je prešel v napadanje. Tik preden je pozvonilo, je nekolikokrat sunil sem in tja, nato je pa prizadel Arizoni strašen udarec v trebuh. Dečku je vzelo sapo.

Ko je Arizona petič nastopil, je razsodišče zapazilo razporek na eni njegovih rokavic. Zaustavilo je začasno borbo in odpravilo boreca v njuna kota po nove rokavice.

Potegnil sem kopalno obleko na Bennyja. »To je umazana sleparija«, mi je zamomljal. Skrivaj so bili prerezali rokavico, da bi s tem privoščili Arizoni malo počitka, računajoč seveda, da ga razsodišče ne bo za nesposobnega spoznalo, četudi bi se izkazalo, da so rabili nož. Večina razsodišč pa itak rada privošči strankam, da zahtevajo nazaj svoj denar. »Počakaj, pokazal mu bom!« je dejal Benny.

Preteklo je pet minut, da sta dobila nove rokavice. Ko se je borba zopet pričela, je Benny zadal nekaj slepih udarcev; potem je pa nastavlil levi komolec proti Arizonovi glavi, hlinil, da bo udaril z desnico čezenj, pa je nagajivo zopet nastavlil komolec. Mehikanec je bil v zadregi, pa je nekako nehote iztegnil roko proti njegovemu znaku, ki se je pričel dvigati. Benny ga je pa tedaj butnil z desnico na pošev pod brado, da se je Arizona mrzlično stresel in otrpnil. Hip nato se je prekucnil vznak in videti je bilo, kakor da so se mu noge zrasle z deskami na tleh.

Ta »knock out« je bil eden najlepših, kar sem jih kedaj videl.

III

Po borbi sva odšla z Bennyjem v zajtrkovalnico. Bil je poln priznanja glede mojega nastopa kot sekundant ter bi mi bil rad dokazal, da ni več nezaupen do mene. Ko sem mu omenil njegovo vedenje v borbi, je zmajal z rameni in dejal: »To ni nič. Cel tucat takih čokežev sem že premagal.

Potolkel sem jih, kakorkoli že — legel sem na tla in se naredil trdega ko klada, in ko so se utrudili, sem stopil mednje ter jim odbil znake. To je način starega vojskovanja.»

Povedal mi je, da namerava oditi v Denver ter navezati stike z ravnateljem Mackom Mortonom. Vprašal sem ga, kdaj odrine iz Albuquerquea.

»Jutri«, je odvrnil. »Ali bi hotel iti z menoj, dečko? Kupil ti bom vozni listek. Saj v tem gnezdu ni nič zate. Vzdržaval te bom, dokler se ne boš v Denveru za kaj drugega odločil.«

Odšel sem kajpada z njim.

V vlaku sva po vsakokratnem prigrizku dolgo časa sedela skupaj in uživala v opazovanju življenja s širokega okna gladko drsajočega restavracijskega voza. Nalik potnikom, ki so se že dodobra seznanili, sva si začela pripovedovati zanimivosti iz lastnega življenja. O sebi lahko povem, da sem bil tedaj mlad klatež, ki sem se potikal zdaj tu, zdaj tam po Ameriki: ta mesec brez bora in božjaka, drugi brez strehe in zavetja.

Pripovedoval mi je o sebi. Svoje matere se ni spominjal, a očeta je imel komajda nejasno v spominu. Stari mož je bil krošnjar in je po ženini smrti jemal dečka s seboj po deželi, toda ko se je tega naveličal, ga je ob neki priliki oddal v sirotišnico v San Franciscu.

Kot štirinajstletnik se je Benny izgubil z doma ter se napolil v Salt Lake City, kjer se je nekaj let preživljal z raznašanjem časopisov. Ideali njegovih tovarišev so bili tačas tamkajšnji boksači — n. pr. Palusos in seveda Jack Dempsey, ki se je ob priliki vračal v mesto. »Malone vsi paglavci, ki sem z njimi tekal po mestu, so hoteli postati boksači,« je dejal Benny. »Večina njih je dobila nekaj splošne prakse v svojih prvih borbah in odšla po svetu. Jaz sem bil pa menda kot ustvarjen za to.«

Z devetnajstim letom je pričel potovati po deželi in se je boril v raznih krajih. Njegovo boksaško znanje je bolj in bolj napredovalo, toda tri ali štiri leta je živel v negotovih razmerah. Često se je s tovornim vlakom pripeljal v mesto, lačen in potrten ter srečen, če ni imel na nogavicah strjenega blata in raztrganih čevljev.

Približno leto dni preden sva se srečala, je pa sklenil v Kaliforniji obračunati sam s seboj.

»Naveličal sem se bil tega potepuškega življenja«, je dejal. »Sicer sem še vedno rad potoval, toda ne s tovornimi vlaki, v družini vsakovrstnih capinov in klatežev, ki menijo, da je silno romantično sedeti na umazanem, ropotajočem vozu ter dobiti rjave zobe ... Premnogo fantov, ki sem jih premagal, je imelo denar in ženske in je sedelo na plišu, odhajajoč v mesto. Kakor mi je bilo znano, so se prireditelji zavedali, da sem precej dober borec, toda menili so, da je z menoj nekaj narobe, ker se nisem nikoli pogajal za znesek nagrade. Vselej sem lepo sprejel, kar so mi ponudili. Moral sem. Venomer so me portretirali, pa le nisem imel sreče.

Zategadelj sem si sklenil po vsaki borbi malo pritrpati ter odložiti trohico na stran. Prav kmalu sem imel čeden prihranek. Ko sem postajal vidno bogatejši, so me pričeli v vseh boksaških klubih upoštevati in kmalu so se številni lokalni prireditelji lovili za mano. Tik preden sem odpotoval iz L. A., da bi sklenil dogovor s tem Mackom Mortonom v Denveru, sem dobil ponudbo za borbo z nekim hrustežem v El Pasu. Ker sem tako in tako moral odriniti proti vzhodu, sem se zaustavil v El Pasu. Junak, ki ga so imeli tamkaj, je bil zakrnjen levičar. Bili so v zadregi, najti mu tekleca. Večina boksačev se ne bori rada z levičar-

jem, če ni posebno izboren — kakor tudi jaz ne — pa sem navijal svojo postavko proti njihovi, da so mi nazadnje ponudili tri : petdeset. Odločil sem se poskusiti srečo. Spoprijel sem se z onim petelinom ter ga potolkel tik po prvem pozivu zvonca . . . Posihmal nisem več živel ko capin. Danes sem martinček, ki se greje v salonskem vozu.«

Na pol v šali sem omenil, da mora biti za tem njegovim stremljenjem po življenjskem napredovanju najbrže kako dekle. Benny mi je pa dejal, da je moja domneva kriva. Za nobeno žensko se ni zanimal; vse so mu bile le ljubice za kratek čas. Smatral se je za malovrednega vetrenjaka, ki bi bil za vsako dostojno žensko kaj malo obetajoč zakonski kandidat. Stremel je predvsem za tem, da bi dobro živel. To je bilo tudi vzrok, da se je odpovedal klateštvu. V vsem njegovem vedenju je bilo čvrsto zasidrano prepričanje o svoji malovrednosti in govoril je zanosno ter prav iz srca, da se bo posvetil zgolj smotru udobnega življenja, kakor da bi bila to nekaka nova življenjska modrost in bi bil on njen začetnik.

»Nedvomno misliš, da sem kak smešen boksaški petelin,« je dejal, »toda moja želja ni, da bi postal glasovit c h a m p i o n. Samo toliko bi rad zaslužil, da bi lepo shajal. Ne želim si ne lastne hiše, ne otrok, sploh ničesar takega. Saj bi se vedno bal, da bi morali moji otroci živeti v tej ali oni sirotišnici. Ne mika me, da bi spravil skupaj veliko premoženje, se lotil trgovine, sploh nobena taka vaba ne. Ne želim si drugega, ko da bi se malo povesešil. Prav zato kanim začeti dogovore s tem ravnateljem v Denveru. Dober človek je in rad bi našel dečka, ki bi se mogel često boriti. Le-tak sem pa jaz — in želim si tekmeča, ki bi mi dal trajnega opravila. Rad imam boks. Saj se moraš tako in tako boriti za življenje: čemu se pa ne bi v areni? Bolje je to, kakor pa streči gospodarju, pretikati stenske ure ali pa jesti med piskanjem.

Boril se bom, kolikorkrat se bom mogel. Prejemati nagrade — prejemati nagrade in jih trošiti, to je zame. Živeti vroče, dokler bom živel. Zapravljati nagrade, imeti ženske, lepe ženske, ples, pijačo, praženo govedino in morske rake, potem pa — dobro jutro, Jezus! Naj so v nebesih angeli, harfe in vse sladkosti, kar jih poznam, toda meni ni zanje. Jaz imam vesele urice kar tukaj na zemlji — in kadar bom končal, tedaj pozdravljeni laški grobarji, pridite s svojimi lopatami ter nasujte prsti na mojo krsto.«

IV

Debeli Mack Morton v Denveru je bil ravnatelj, kakršnega je bil Benny potreben. Srednjeletni, zajetni, prijetni Mack je bil, kakor sem že zdavnaj spoznal, izboren kovač denarja, darežljiv zapravljivec, sladkosnedež, potnik in ljubitelj žensk.

Neki dan je Mack predstavil mene in Bennyja nekdanjemu boksaču Youngu Corbettu, ki je bil svojčas na glasu kot zmagovalec strašnega Terryja Mac Governa. Debelušasti možiček Corbett, ki je neprestano kadil svojo živočrno pipo ni bil podoben posebno spretnemu atletu ter lahkoživemu Karliju. Izpregovorila sva z njim nekaj vsakdanjih besed in se poslovila.

»Videti je, da je slab borec«, je pripomnil Benny.

»Ej,« sem odvrnil, »toda, ali ti ni baš on nekoč dal popra z redkvico?«

»Ne«, se je odrezal Benny. »Toda svojčas je bil na mestu. Imel je lepe urice slave, kajne?«

»Že zdavnaj bi ga bili morali odstaviti«, je posegel v razgovor Mack, ki je Corbetta postrani gledal. »Ti beloumiti petelinčki ne gredo nič kaj radi iz arene. Bojijo se, da ne bi kaj pozabili tam.«

Nekaj tednov pozneje mi je dal Mack delo pri neki opereti in odšel sem na vzhod.

Nato nisem dve leti videl Bennyja, toda še vedno sem bil v stiku z njim, s kakšno dopisnico ali pismom. Včasih sem mu poslal tudi kako brzovjavo, če sem čital v časopisih, da je premagal tega ali onega boljšega tekmeča v San Franciscu, Los Angelesu, Clevelandu ali Pittsburgu. Z Mackom sta potovala po vsej Ameriki.

Potem sva se zopet srečala v Čikagu. Benny in Mack sta se peljala v mesto z razkošnim vozom. Ker sta imela v načrtu, prirejati v sosesčini tekmovalne borbe, sta sklenila, ostati nekaj mesecev tamkaj.

Tedaj je bil Benny na višku svoje boksaške karijere. Dolgotrajni učni dobi za časa svojega klateštva je dodal še dve leti, v katerih se je likal pod vodstvom boksaškega veščaka Macka. Postal je mojster, čigar roka je zmagovala s kar najneznatnejšim trdom. Razen malce navitega ušesa ni imel nobene druge brazgotine.

Kdaj pa kdaj sem mu pomagal kot priča, ko se je z velikim Mackovim avtom vozil k boksanju v Milwaukeeju, Molineu, Champaignu ali Indianopolisu. Včasih sem mu urejeval načrte v tej ali oni telovadnici v Loopu ter ga nato spremljal v kako priljubljeno mu restavracijo kot so bile n. pr. Henrici, Lindy, Bismarck, Hubert's Grill ali pa Lincoln Turner Hall.

Dvorane, ki sta si jih Benny in Mack v hotelih najemala, so postale obče znano shajališče sportnikov in veseljakov. Vse zabavi potrebne in pripadajoče okoliščine so bile tamkaj: kvantanje, smeh, pijača, pri-grizek, dekleta.

Nekaj časa je imel Benny nekega dekleta z imenom Nancy, neizobraženo, na pol izgubljeno šivankarico, dovršene tekmovalne lepote. Sprva sem z gotovostjo pričakoval, da bo zmotila Bennyja. Razodel sem svoj strah Macku, ki se je pa le zaničljivo zasmel. »Punca je preelegantna, da bi letal za njo. Krasotica, toda z lahkim žepom. Ena prav takih, ki se rad družijo z njimi.«

In res: Nancy se mu je kmalu odtujila in se zaljubila v drugega. Prav je imel, ko je dejal, da so ženske le ljubice za kratek čas in jih je na izbero, potemtakem je bil Benny do deklet take sorte res pravi junak.

Poleg tega veseljačenja v hotelu je bilo še več drugih toplih zadevic in Benny me je vselej sprejel v svojo družbo, da sva skupno posečala proslule deklinške kabarete, operete v Palaceu, južnjaške burke, matinéje s plesom v sportskih hotelih in samomoške pojedine, ki so jih prirejali razni veseljaki. Ure in ure sva se mudila v krojačnicah, kjer so nama jemali mero za krasne obleke, bila sva česta kupca v galanterijskih trgovinah in razkošnih prodajalnah čevljev, skrbno sva se brila in si negovala nohte.

Meseci so hitro potekali. Bennyjeva priljubljena krilatica je bila: »Malo zabave, eh?«

V

Iz Čikaga sta se Benny in Mack odpravila na potovanje po kanadskih mestih. Benny se je boril v Torontu, Montrealu in v nekaterih manjših

mestih, kjer je potolkel več tekmecev tretje in četrte vrste — kar je Mack šaljivo imenoval »nežne dotike«.

Nato sta odpotovala v Evropo. Prejel sem dopisnico od nji ju: »V Parizu sva imela razkošne urice.«

Ostala sta v inozemstvu več mesecev. Potem sem neki dan prejel drugo dopisnico: »Mack je v Berlinu izdihnil. Srčna napaka. Pridem domov. Obiščem te v Č. Benny.«

Ko se je vrnil v Čikago, si je najel stanovanje v nekem skromnem hotelu blizu Northsidea. Zelo se je spremenil. Poteze na obrazu so mu bile globlje. Opazil sem tudi, da so se mu pričeli lasje redčiti in se zbirati bolj ob sencih. Najhujše od vsega pa je bilo to, da si je v svojih borbah v Kanadi in Evropi štirikrat zlomil roko in jo je mogel zdaj rabiti zgolj še za odbijanje s komolcem.

V svoji duši je pa ostal nespremenjen. Pogrešal je sicer Macka, toda, prav nič ni bil sentimentalen zaradi tega. »Kaj pa hočete, za hudiča!« je govoril. »Mack je dobro živel, pa hitro umrl.«

Pojasnil mi je, čemu si je bil izbral rajši majhen hotel kakor pa kak boljši lokal v Loopu. »Nisem strtl,« mi je dejal, »toda vendarle nočem začeti razmetavati ponudb, dokler si ne priborim nekaj dobrih uspehov. V Evropi nisva nič pridobila.«

Med svojim bivanjem tamkaj je po lastnih besedah kdaj pa kdaj občutil nekakšno domotožje po južni Kaliforniji. Sklenil je odriniti v primorje po dveh borbah: prva, zelo vroča, naj bi se vršila z nekim tretjevrstnim borcem v majhnem Northsideskem klubu, druga, tudi trdovratna, pa v Torontu z nekim izbornim boksarjem, za precejšnjo jamščino.

Noč, v kateri se je vršila ta prva, vroča borba, je bila ena najhladnejših, kar sem jih doživel v Čikagu. Čez dan je zapadel visok sneg ter oviral promet. V klub sva se vozila s taksijem in le počasi smo se previrali po Clark Streetu. Četudi je bil stroj razgret in sva imela na sebi težak površnik, je Benny tožil, da ga zebe.

Ko smo dospeli v klub, so se bile pravkar končale priprave.

»Hitro, hitro,« je vzkliknil prireditelj, »množica že vpije.«

Benny se je naglo odpravil in se podvizal v areno. Pritožil se je, da mu je platnena obleka prerahlo zadrgnjena, kar da ga bo oviralo pri njegovem načinu drsanja ter ga prisililo, da se bo moral lotiti druge nenaadne mu taktike sukanja. Prosil sem prireditelja, naj mu obleko tesneje zadrignejo, toda on se je odrezal: »Prepozno, da bi ju zdaj motil s tem.« Izrazil je svoje sožalje, da nisva prišla bolj zgodaj.

Bennyja in njegovega tekmeца Peteja Panchoja, mladega levičarskega Filipinca so nato predstavili nestrpni množici. Rzsodišče ju je pozvalo na delo.

Benny je bil še vedno hladan, razborit borec, toda malce drugačen. Zlomljeno levico je zdaj rabil za udarec proti telesu protivnika od spodaj navzgor ali pa postrani proti njegovi glavi, kar pa seveda ni bilo niti prvo niti drugo tako porazno, kakor je bil njegov nekdanji sunkoviti udarec. Ohlapna obleka se je pa izkazala za drugo oviro.

Benny je napravil dva ali tri sunke proti enemu protivnikovemu, toda veliki udje so Filipinca omogočali, da je mogel resno udrihati. Pri tretjem spopadu se mu je roka oškropila s krvjo, ki je tekla Bennyju iz ust in nosu, in mu je pričela na oni strani puščati rdeč madež.

Pri petem spopadu je zadal Pancho Bennyju zapovrstjo tri težke bunke po glavi, da se je zgrudil na tla. Toda naglo je vstal in moral izkoristiti vso svojo spretnost, da je dokončal peto točko.

Med minuto odmora je s stisnjenimi ustnicami ter z dolgimi požirki zraka sédel, medtem ko sem si jaz brezuspešno prizadeval, ustaviti mu kri, ki mu je tekla iz ust. Prevzele so ga težke misli. Sprevidel je, da je v zadregi. Obema nama je bilo jasno, da se mora ne le rešiti poraza, temveč da mora na vsak način Filipinca tudi premagati, če si hoče ohraniti zaupanje za v bodoče.

Nastopila sta v šestič in komaj da sta se trikrat zasukala, je bilo že videti za gotovo, da bo Pancho zmagal. Toda namenjen mu je bil »knock out«. Zakadil se je v Bennyja ter ga naglo potisnil proti vrvi. Toda Benny se je oprostil, zavzel nov položaj in začel obdelovati Filipinca po glavi z desnico. Eden od udarcev je prizadel Panchoju zevajočo rano nad očesom in kri mu je začela curkoma liti iz nje. Na pol oslepljen je bil Pancho prisiljen v defenzivo.

Tedaj se je pričela kazati Bennyjeva boksaška spretnost. Lokavo je prisilil Panchoja k vsakovrstnim nespametnim kretnjam in je kar naprej udrihal po njegovem poškodovanem očesu. Pancho je imel premalo defenzivne spretnosti. Postal je prava krvava vežbalna vreča za Bennyja. Nekdo poleg arene je pričel glasno pozivati razsodišče, naj ustavi borbo.

Tik pred koncem šestega nastopa je razsodišče to storilo. Prisodilo je nagrado Bennyju, ki je nato pomagal odnesti od krvi oslepelega Panchoja v njegov kot.

VI

Ko sva se peljala nazaj v hotel, je Benny še vedno krvavel. Tožil je, da ga glava boli. »Ta pankrt je pravi petelin«, je dejal. »Filipinci so pravi mojstri v tem pretepanju. Odpravil sem se v klub, da bi mi dali kakega krepkega tekmeča, pa mi dajo Filipinca, pa še levičarja po vrhu. Nemara meniš, da se ne zavedam težkoče pravkar dokončane borbe.«

Izrazil mi je željo, naj bi drugi dan odpotovala v Kalifornijo. Pripravljen je bil odreči se borbi v Torontu, ki je bila prirejena le za poskušnjo, da bi dala videz zabavnosti preostalemu delu zime na vzhodu. Pristal sem na potovanje ter mu obljubil, da se bom drugi dan za odhod pripravljen oglasil pri njem.

Pritiskajoč si robček k obrazu, je Benny stopil iz taksija. Rekel je, da se počuti popolnoma dobro. »Zgolj ta krvavi nos«, je pripomnil in silil vame, naj ostanem na vozu ter se odpeljem na svoje stanovanje, ki je bilo nekaj vogalov naprej.

Drugi dan sem dolgo spal. Ko sem spravil skupaj svoje stvari in odšel z doma, je bilo že pozno popoldne.

Ko sem v Bennyjevem hotelu stopil v dvigalo, je eden od Bennyjevih strežnikov, ki me je poznal kot njegovega prijatelja, pritekel za menoj. »Ali greste nemara po Bennyjevo obleko?« me je vprašal.

Pri tej priči sem se nehote spomnil sinočnje krvavitve.

»Kaj pa je? Ali so ga odpeljali v bolnišnico?«

Strežnik je presenečeno izbuljil oči.

»V mrtvašnico so ga odpeljali. Mrtev je bil, ko je danes opoldne sobarica stopila v njegovo sobo. Notranja izkrvavitve.«

Prevedel Griša Koritnik.

LEGENDA O RESNICI

RUDYARD KIPLING

Nekoč — tako legenda stara pravi —
resnica se iz vira dna pojavi,
ozre po svetu se, videč pa laž,
se vrne in odtegne za opaž.
Tam v vzvišeni živela je zavesti,
celo Pilat ni mogel je izvesti,
ne Galileo, čigar uk zanika,
da solnce okrog zemlje se premika.
Medtem se sestra njena izmišljáva
z opravki njenimi tu pozabava,
tako goreče, vneto in skrbno,
da ni nihče posumil več nad njo.

Pa pride vojna, bombe, plini, mine,
resnica vstane spet, da svet prešine;
skoz prah in blisk in metež in polom
uzre v ozračju se loveč fantom:
kako se dviga, tiplje, meša, vije,
obetajoč še hujše polomije.
Pozdravi ga, a on objemajoč
kolena ji, de: »Sestra, na pomoč!
zastopam slej ko prej te, pa me milo
za jezik in pero je vse prosilo,
da zabeležim ta prežlahтна dela.
Pa naj jim bo, saj ti si to želela.
A to —« pokaže ji hobnečo plan,
kjer Bog in vrag boj bijeta strašán —
»presega mojo moč. Prevzemi ti!«
In z mizo in s peresom odleti,
na kar resnica z vojno se poti ...
Razbira, sluša, čita in poskuša
povedati, kar čuti njena duša —
pusti pero, brez diha in utripa,
ko noč in dan, vsak hip dogodke sipa.
Dokazov hoče. Tu so. Kup se teh množí.
»Nazaj,« dostavi. »To resnično ni.«
Nato pa pod uradno besedilo:
»Kaj takega se ni nikdár zgodilo.«

Naposled vstane, pravi govorica,
in brzjavi: »Pridi brž, sestrica.
Neznosno je. Brez tebe tu ne gre.
Resnici v spas se vrni v to gorjé.
Oblast, častí nosíva nedeljéne,
obe sva nujni — ti pa bolj od mene!«

Prevedel Griša K.

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

Knjige družbe sv. Mohorja. (Urednik F. S. Finžgar).

1. Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1933 je urejen po šabloni, ki je pri koledarjih Mohorjeve družbe običajna. Največ prostora zavzemajo koledarski, politični, gospodarski in statistični pregledi. Ostali del pa izpolnjujejo članki. Pripovedniških prispevkov letošnji koledar nima. Izmed poučnih člankov omenjam le one, ki se mi zde važnejši. — *Kolednik* govori o problemu brezposelnosti pri nas in navaja več načel, po katerih bi se moglo to zlo omiliti. Zanimiva je zlasti misel, ki poudarja, da bi si država ob reševanju tega problema morala upati poseči tudi po imetju tistih posameznikov, ki so jim bogastvo zgradile delavske roke. (Ta misel se mi zdi zanimiva zato, ker sloni v bistvu na načelu, da privatna svojina ni nedotakljiva). — *Ivan Aussenak* razlaga princip in organizacijo sistema zlate valute. — *Anton Oblak* podaja obširen »*Gospodarski pregled*«, kjer najprej navaja nekatere »zlate magnate«, nato pa poroča, kako se v sedanjih razmerah godi kmetu in delavcu po svetu in pri nas. V zadnjih odstavkih svojega članka pa daje navodila, kako naj bi si naš kmet svoje gospodarske razmere izboljšal. — Ti trije članki se torej tičejo toliko obravnavane gospodarske krize in utegnejo biti za ljudstvo poučljivi, vsaj kolikor so informativni. Aktualen se mi zdi tudi članek »*Slovensko izročilo*«, ki ga je napisal *dr. Josip Regali*. V tem članku se avtor bavi s slovensko kulturno tradicijo in navaja slovenske umetnostne spomenike v preteklosti ter opozarja na bogato kulturno življenje Slovencev od šestnajstega stoletja dalje. Zlasti govori o likovni umetnosti, stavbarstvu, zgodovinskih in etnografskih delih. Članek je nedvomno napisan z namenom, da se v ljudstvu čimbolj dvigne zavest slovenske kulturne moči v preteklosti; avtor je namreč mnenja, da sta se »pomanjkanje samozavesti in malodušnost, ki nas tare, prav zato tako razkošatili, ker nismo zadosti zasidrani v slovensko tradicijo.« — Izmed ostalih prispevkov naj omenim še »*Naš kulturni davek*«, kjer neimenovani avtor ugotavlja, da je proizvodnja slovenskih knjig zelo velika in kjer utemeljuje potrebo še intenzivnejšega širjenja slovenskih publikacij.

Članki, ki sem jih omenil, se mi zde zaradi snovi, ki jo obravnavajo, časovnim potrebam blizu; zato dajejo temu delu koledarja nekaj aktualnosti.

2. 85. zvezek *Slovenskih večernic* prinaša povest *Ivana Zorca* »*Beli menihi*«. (Prva knjiga: ustanovitev samostana). Knjiga je posvečena »Cistercijskemu samostanu v Stični, najstarejšemu nositelju ljudske prosvete in prvemu širitelju čiščenja Matere Božje na Dolenjskem za vezilo ob osemstoletnici njegove slavne ustanovitve«. Povest se dogaja v prvi polovici dvanajstega stoletja v okolici Višnje gore in Stične, ko je bilo ljudstvo, dasi že krščansko, vendar še prežeto z ostanki paganskega mišljenja. Prav taki so bili tudi višnjegorski graščaki, ki so ropali popotne trgovce in tlačili podložne kmete. Vendar so na pritisk pobožne sestre Eme podarili Stično cistercijskemu in jih povabili, naj se tam naselijo in si zgrade samostan. Menihi pridejo; ljudstvo je do njih sprva nezaupljivo, ker vidi v njih le novo gosposko, ki ne bo boljša od višenskih graščakov. Toda kmetje kmalu spoznajo, da so beli menihi ljudomili in ljubeznivi, tlačanom naklonjeni. Uče jih umneje obdelovati zemljo, spoštujejo njihovo ljubezen do nje in jih v njej še utrjujejo. Tako se pri ljudstvu priljubijo. Seveda to ni vseč graščakom, ki menihov itak dosti ne marajo, zlasti zato ne, ker zaradi njih ne morejo več ropati. Te razmere je avtor podal v

številnih slabo povezanih epizodnih slikah. Edina skozi vso knjigo izpeljana črta je zgodba dveh mladih zaljubljenecv-tlačanov, Živke in Hotimira, ki bi se rada poročila, a se nočeta zaradi »iuris primae noctis«, ki se ji grajski nočejo odpovedati niti na opomine belih menihov. Ti skušajo potem prevzeti Hotimira pod svoje gospodstvo, čemur se pa on upre, ker noče zapustiti očetne zemlje. (Ta motiv — ljubezen do rodne zemlje — poudarja avtor tudi na mnogih drugih mestih). Končno se ta zgodba razvzolja po bitki z Ogri, v kateri Hotimir reši enemu višenjskih gospodov življenje. V zahvalo ga namreč ta osvobodi in tako ni za poroko nobenega zadržka več. Avtor razgrinja v povesti tudi še mnogo drugih postranskih dogodkov.

Videti je, da je avtor predvsem gledal na to, da bi bila povest res »vezilo ob osemstoletnici slavne ustanovitve cistercijanskega samostana«, da bi pokazal na blagodejni vpliv belih menihov, ki so ga imeli na socialno in prosvetno življenje tlačanov. Zanimive, toda vse preveč obširno zajete snovi pa ni znal strniti v zaokroženo celoto in jo podati objektivno in verjetno.

Da bi zaslužnost prvega nastopa menihov pokazal čim jasneje, je ustvaril dva ostro ločena svetova: na eni strani grajsko gospodo, ki je samopašna, tiranska in malopridna, na drugi strani pa ljudstvo, ki je tlačeno in trpinčeno. In čim bolj so grajski (z vsemi svojimi priganjači) v svojem delovanju prikazani kot sebični, brezobzirni in zato odvrtni, tem bolj so tlačani podani kot čednostni, brez slabosti in zato v svojem tlačanskem trpljenju vseh simpatij in vsega umiljenja vredni. Pisatelj se je bržkone tu pa tam zavedel svoje pristranskosti; zato je skušal razred vladajočih graščakov razbremeniti vsaj z eno izjemo, s pobožno grofico Emo, ki naj bo edini pravičnik med grešniki. Toda ta izjema je vse preveč umetno vrinjena v povest, da bi mogla zabrisati prozoren namen in utemeljiti potrebo svoje eksistence.

Pisatelj je gotovo čutil, da je bil položaj tlačanov težak po krivdi tedanjega družabnega sistema. Tlačani so se mu zasmilili, do graščakov je začutil odpor in oboje je seveda vnesel v osebe, ki nastopajo v povesti. Pri tem pa je docela pozabil, da je kaj verjetno, da višenjski gospodje kljub temu, če so izvrševali tedaj običajne pravice, ki so jih imeli do tlačanov, morda kot ljudje le niso bili tako nečloveški, trdoglavi in zaničevanja vredni ter da tlačani kljub svojemu položaju morda vendarle niso bili tako čisti, do skrajnosti pošteni in moralno tako visoko stoječi.

Toda — pisatelj je pač hotel doseči svoj namen in privedi v to nezdravo, nesocialno okolje blagodat stiških menihov! Ti naj zdaj rešijo situacijo: preobrnejo naj graščake, rešijo naj tlačane. Zato je razumljivo, da se pisatelj ni mogel ali ni znal izogniti tej kričeči pristranskosti. Značaji nastopajočih oseb so se mu tako izmaličili in postali neživi, malo zanimivi.

3. »Pravljice«, ki jih je napisal *Janez Rožencvet*, zelo nespretno in površno pa ilustriral *M. Bambič*, vsebujejo petnajst zgodbic, ki so v toliko zanimive, da jim je pisatelj skušal dati svežih, modernejših motivov. Tudi milje je ponekod nov; tako na primer v pravljici »Sport«, kjer govori tudi o Nurmiju in o mednarodnih sportnih tekmah, obenem pa tudi — po stari pravljici šegi — o mošnji cekinov. Kot najzanimivejše bi označil: »Zmaj v Žabji vasi«, »O Marku, ki je z uhlji strigel«, »Zgodba o dobrem človeku« in »Boncar«. Ta poslednja se pravljичnemu svetu že odmika.

Kljub temu, da te pravljice niso nič izrednega, utegnejo vendar marsikoga zanimati, zlasti mlade čitalce.

4. V »Kokošjereji« razlaga *Valentin Razingar* umno ravnanje s perutnino in opisuje s slikami razne moderne pripomočke te gospodarske panoge.

5. V 11. zvezku »Zgodovine slovenskega naroda« razpravlja dr. Josip Mal o gospodarskih razmerah v najnovejši dobi, trgovini in obrti, prometnih zadevah, davkih, denarju ter o deželi in ljudstvu.

6. »Življenje svetnikov« obravnava v tem zvesku (8.) svetnike od 4. do 17. maja. Posamezne sestavke so prispevali različni avtorji, največ pa dr. Fr. Jaklič.

Gospodarski in zgodovinski del Mohorjevih publikacij je gotovo koristno delo, vsaj kolikor ima poučen pomen. Če pa pregledamo literarna dela, ki jih je Mohorjeva družba izdala v zadnjih letih med rednimi publikacijami, vidimo, da so ta dela kar po vrsti zelo šibka in literarno nepomembna. Letošnja povest »Beli menihi« torej ni kaka slučajna ali enkratna izjema, pač pa nas le potrjuje v domnevi, da je temu zapovrstnemu, vztrajnemu izdajanju manjvredne literature vzrok v uredništvu Mohorjeve družbe, ki bržkone meni, da so prav take knjige ljudstvu potrebne in primerne ter da je zato to postopanje v skladu z družbinimi nalogami.

Če tako naziranje obstoja — in vse kaže, da je temu res tako, potem je treba ugotoviti, da je zgrešeno in da ne ustreza kulturnim potrebam današnjega časa.

Mohorjeva družba si je bodisi z dolgoletno tradicijo, bodisi s svojim posebno prožnim ustrojem ustvarila zavidljivo ugoden položaj med slovenskimi književnimi družbami. Izjemnost njenega položaja je v tem, da ima nad 50.000 članov. Če računamo, da preberejo vsako knjigo poleg naročnika samega povprečno še štirje drugi, potem prebira njene knjige vsako leto nad 250.000 ljudi. Mohorjeva družba ima zato redko priliko, pa tudi dolžnost, da temu številnemu občinstvu nudi dobro knjigo, ki ima tudi svojo umetniško ceno. Izbera je v tem pogledu zelo velika. Zdaj se na primer izdajajo Cankarjeva zbrana dela, ki bodo obsegala okrog dvajset zvezkov. Ta izdaja je vsekakor potrebna in predstavlja veliko kulturno delo. Vendar pa mislim, da bi Mohorjeva družba izvršila še potrebnejše delo, če bi izdala primeren izbor Cankarjevih spisov in ga poslala svojim naročnikom, ki jim je Cankar povečini skoraj docela tuj, če izvzamemo to malo, kar čujejo o njem v šoli. Prav tako potreben bi bil izbor Levstikovih spisov, antologija slovenskih pesmi novejšega časa (Aškerc, Župančič, Kette, Murn, Gradnik), antologija novelistov in še marsikaj drugega. Vse to bi moralo biti na programu Mohorjevih publikacij; zakaj v tem, da naj s spretno izbero posredujejo ljudstvu dela, ki so za vsakega, tudi preprostega slovenskega človeka pomembna, do katerih pa ali nima dostopa ali pa mu v celoti in kar povprek niti niso primerna in umljiva, v tem vidim eno prvih dolžnosti knjižne družbe, kakršna je Mohorjeva.

A zdi se, da se uredništvo te družbe kaj malo bavi s takimi mislimi in načrti in da se premalo zaveda odgovornosti svoje kulturne naloge. Skrajni čas je, da se vendar že preorientira in zastavi tam, kjer bo lahko res koristila pri gradbi narodne kulture.

Janez Lenček

GLEDALIŠKA POROČILA

Mariborsko gledališče. Sezona 1932/3.

Mariborsko gledališče. Sezona 1932./3. Celjski grofje. Zgodovinska drama iz življenja celjskih fevdalcev, katerim so tlačanili naši predniki. Spisal Bratko Kreft. Režiral Jože Kovič.

Ljubljanska drama je letošnjo jesen prinesla že dve slovenski izvorni deli, ki ne pričata samo, da se mladi slovenski pisatelji dramske oblike ne izogibljejo, ampak, da prav v tej stroki leži precejšen del njihove tvorne sile. Kreftove »Celjske grofe«

je sedaj uprizorilo tudi mariborsko gledališče; želeli bi bilo, da uprava čim prej sprejme v svoj repertoar tudi Bartolovega »Lopeza«.

Bratko Krefc je eden naših najbolj delavnih ljudi. Brez premora študira, čita, gleda, posluša. Zato so napredki, ki jih kaže od dela do dela, razumljivi, zlasti še, ker mu oblika ne stavlja nobenih problemov: njegova vera v brezpogojno zmago realizma in tendence v umetnosti je dognana.

To je ponovno dokazal s »Celjskimi grofi«, katerim snov je zajel iz, pri nas že večkrat literarno obdelanih, zgodovinskih dogodkov okoli Veronike Deseniške. S tem, da je iz teh dogodkov, ki jih je večje osredotočil, izluščil še nov problem boja fevdalnega despotizma z meščanskim liberalizmom, je snovi vлил svežega življenja in jo sodobnemu gledavcu nanovo približal. Tudi tehnična izpeljava mu ni delala težkoč; z veliko spretnostjo je izrabil vsako priliko, ki je mogla odrski učinek dvigniti; temu na ljubo je — žal — zagrešil celo več vrzeli v življenjski doganljivosti nekaterih značajev svojih junakov, in v idejni poglobitvi posameznih prizorov.

V mariborskem gledališču je bila uprizoritev »Celjskih grofov« najlepši večer letošnje sezone. Oprema je bila okusna, režiser g. Jože Kovič je vsem avtorjevim zamislim verno sledil in za uspeh igre storil, kar je v mariborskih okoliščinah bilo mogoče. Čeprav med posameznimi liki sicer nobeden ni izstopil, so se na povprečni višini vendar vzdržali vsi.

Premijeri je prisostvoval tudi avtor, kateremu je občinstvo svoje priznanje živahno dokazalo.

Gospa ministrovka. Komedija v treh dejanjih. Spisal Branislav Nušič. Režiral Jože Kovič.

Ker je maloštevilno osebje mariborskega gledališča zaposleno, si je to pot pomagalo s ponovitvijo Nušičeve »Gospa ministrovke« iz predlanske sezone. Nastane nehote vprašanje, če bi se osebju naporno delo ne moglo zmanjšati na primernejši način (kopičenje operet!) odnosno, če je bila »Gospa ministrovka« med vsemi igrami zadnjih sezon najbolj upravičena, da se ponovi. Odgovor bo gotovo negativen, če ponovimo, da delo niti v literarnem oziru ne prinaša Bog ve kaj, in da tudi v igralškem ni pokazalo viška moči mariborskih igralcev. Kolikor je še bilo navdušenja med občinstvom, je gotovo v večji meri veljalo avtorju, kateremu se je z veliko teatersko spretnostjo in mnogimi neprisiljenimi komičnimi domislicami v značajih, besedah in situacijah v precejšnji meri posrečilo zabrisati številne umetniške nedostatke svojega dela.

Popolnoma nerazumljivo pa je, iz kakšnih razlogov je prišlo do uprizoritve naslednje igre:

Moje dete. Burka v treh dejanjih. Spisala Margareta Mayo. Prevedel Stankovič. Režiral Hinko Tomašič.

Kako enostransko je izbran spored mariborske drame, je razvidno že iz golih števil: med šestimi letošnjimi uprizoritvami ni bilo nič manj kot pet iger vesele vsebine. Izgovor, da take stvari polnijo gledališko blagajno, je možno ovreči z enim samim djstvom, da tvorijo Krefcovi »Celjski grofje« (edina predstava tragične vsebine v letošnji sezoni) najbolj zasedene predstave, dočim je bila burka »Moje dete« in še to pri drugi reprizi v nedeljo zvečer ob znižanih cenah napol prazna. Med to absolutno prazno predstavo in po njej je bilo čuti med občinstvom mnogo izrazov nezadovoljstva, ki pa bi bilo gotovo še večje, ko bi igralci res ne bili igrali dobro. Brez dvoma pa od takih predstav nima škode samo umetniška stopnja gledališča samega in občinstvo; da se ob takih plehkostih uničujejo tudi igralci in režiser, je samo po sebi razumljivo.

Trdina Silva

ALI VESTE

da Francozi vsebolj upoštevacjo duhovne tvorbe Nemcev, kar se kaže zlasti v naraščanju števila prevodov in kar se je pokazalo tudi zadnjič, ko si je znani sorbonski humanist Charléty izbral za predmet slavnostnega govora ob začetku šolskega leta »Južnoameriška razmišljanja« grofa Hermanna Keyserlinga. Po vojski ni pri oficijelni francoski znanosti našlo nobeno nemško delo takega in tolikega upoštevanja.

da bodo za 200. obletnico smrti angleškega pesnika Johna Gaya frankfurtski študentje uprizorili njegovo najznamenitejše delo »The beggars oper« (Beraška opera).

da bo režiser Max Reinhardt ob priliki slovesnosti »Glasbenega maja« v Florenci uprizoril v amfiteatru kraljevskega vrta Boboli Shakespearejev »Sen kresne noči« in sicer zgolj z italijanskimi igralci in s pomočjo znamenitega italijanskega režiserja Guida Salviniija.

da je notranje ministristvo v Budimpešti potrdilo prepoved, ki jo je izdal magistrat za uprizarjanje drame »Krankheit der Jugend« (Bolezen mladosti), ki jo je napisal Ferdinand Bruckner, čigar svetovnoznano delo »Elizabeta Angleška« bomo bojda videli tudi v Ljubljani. To se je zgodilo z utemeljitvijo, da je delo »spodobno razdiralno učinkovati na moralo mladine.« Zanimivo je to dejstvo še zato, ker je končnoveljavno prepoved izdalo ne prosvetno, marveč policijsko ministristvo.

da so v Bernu izvajali glasbeno delo »Sprava in mir«, za moški in deški zbor z orkestrom, ki ga je na besedilo Schillerjeve »Messinske neveste« napisal profesor bernske univerze Julius Mai.

da je vsa Španija nekaj časa drhtela v veselem navdušenju, ker se je nekako odkrilo, da je po rodu Španec, doma iz Ecije v Andaluziji — Maurice Chevalier. Neka starka, ki je pred dolgimi leti izgubila sina v tujini, ga je z vso prepričanostjo starega človeka menila odkriti na platnu v osebi Chevalierja samega, ki je v tistem filmu igral natakarkja, kar je bil nekoč tudi njen izgubljeni sin. Pisala je igralcu, ki je niso mogli prepričati, da ni njen sin, pismo in ga prosila za odgovor in za sliko. Maurice je to genljivo zgodbico porabil za reklamo svoje že itak dovolj reklamne in reklamirane osebe in smehljaja, ubogi starki pa je njegov tajnik odgovoril, da ji bo sliko s podpisom poslal, če nakaže po pošti vnaprej prispevek za stroške. Tri pike ne bodo dovolj za pomisleke in misli, ki se človeku utegnejo roditi ob koncu te storije...

da je v nevarnosti ne le ljubljanska opera, temveč tudi cela vrsta nemških gledališč zlasti ob nemški vzhodni meji, tako v Trieru, Oppelnu, Briegu, Schneidemühlu, Tilsitu, Neitzjeju, Flensburgu in Schleswigu. V Ratiboru pa osemkrat na mesec igra — češki ensemble.

da je Egon Erwin Kirsch, »Besni reporter«, na koncu svojega predavanja o Sovjetski Aziji v Pragi zadnjič v lutkovnem gledališču predvajal duhovito in posrečeno satiro na evropsko diplomacijo in da je tako celo Gašperček zabredel na polje političnega gledališča.

da je kulturno najagilnejše češko provincijonalno mesto Moravska Ostrava, kjer beležimo med kulturnimi dogodki zadnjega časa tudi predavanje Emila Ludwiga, večer ameriške poezije, razstavo nemškega kiparstva, nastop poljskih modernih pisateljev in še marsikaj lepega.

da je...

Nabral Mirko Javornik

**Salda-konte — Štrace
Journale — Šolske
zvezke — Mape —
Odjemalne knjižice
Risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

Knjigoveznica

Jugoslovanske tiskarne

---

v Ljubljani

Kopitarjeva ulica 6

II. nadstropje

Bratje Piatnik v Radečah pri Zidanem mostu

je najstarejša tovarna za papir v Jugoslaviji, ki izdeluje priznano najboljši in najfinejši papir za dokumente, vrednostne papirje, za trgovske in zemljiške knjige itd.

Zlasti izdeluje **lin brezlesni papir** vseh vrst in teže za tisk knjig, listov, brošur in vseh vrst tiskovin, pismeni in pisarniški papir, strojepisni papir, karton bel in barvast, dokumentni koncept itd. — **Specialna tovarna za izdelavo risalnega papirja, papirja za kamenotisk, offsettisk in bakrotisk**

Izdeluje tudi vse vrste **srednjefinega papirja**

Naročila sprejema in izvršuje ter daje vsa pojasnila tvrdka

MERCINA IN DRUG

glavno zastopstvo in samoprodaja na veliko

Ljubljana, Kolodvorska ulica 8 — Telefon 22-32

Cene skrajno solidne, nižje od vseh inozemskih!

.KUVERTA
LJUBLJANA

Trgovaška 2 Vojkovičev trg

TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali risbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidneje

KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13